

Positief gedrag? Begin bij jezelf!

Over het gebruik van principes van
School-Wide Positive Behaviour Support
bij leerlingen met ADHD

Reinier Wassink

Eindrapportage over het praktijkonderzoek in het kader van de leerroute
Master SEN Motorisch Remedial Teacher/ Motorisch Begeleider

Lesplaats: Tilburg
Studentnummer: 2146612

Begeleid door: Mevr. A. de Hoop

Fontys Opleidingscentrum Speciale onderwijszorg, Tilburg, Mei 2011

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	- 2 -
Samenvatting.....	- 6 -
Inleiding	- 8 -
Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling.....	- 11 -
1.1 Aanleiding	- 11 -
1.2 Doel van het onderzoek	- 11 -
1.3 Doel in het onderzoek	- 11 -
1.4 Onderzoeksvraag.....	- 11 -
1.5 Deelvragen.....	- 12 -
1.6 Huidige situatie	- 13 -
1.7 Gewenste situatie.....	- 14 -
1.8 Belang en verwachting	- 14 -
Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing	- 15 -
2.1 Positive Behaviour Support.....	- 15 -
2.2 Effecten van School Wide Positive Behaviour Support	- 17 -
2.3 Wat is ADHD	- 18 -
2.4 Het gedrag van een leerling met ADHD	- 18 -
2.5 De behandeling van ADHD	- 19 -
2.6 De oplossingsgerichte therapie.....	- 20 -
Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie.....	- 23 -
3.1 De spellessen op mijn school.....	- 23 -
3.2 Onderzoeksgroep.....	- 24 -
3.3 Onderzoeksmethode voor het in kaart brengen van de beginmeting.	- 25 -

3.4 De principes vanuit Positive Behaviour Support gebruikt in het onderzoek	- 26 -
3.5 Onderzoeksmethodes tijdens het onderzoek	- 27 -
3.6 Resultaatweergave	- 28 -
3.7 Ethische reflectie	- 28 -
Hoofdstuk 4 Data verzameling en analyse	- 30 -
4.1 Onderzoeksresultaten leerkrachtgedrag	- 32 -
4.1.1 Leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten	- 32 -
4.1.2 Leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag	- 33 -
4.2 Onderzoeksresultaten per leerling	- 35 -
4.2.1 Onderzoeksresultaten voor leerling K	- 35 -
4.2.1.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met K. op 23 februari 2011	- 35 -
4.2.1.2 Gestructureerde observaties van K.	- 36 -
4.2.2 Onderzoeksresultaten voor leerling N.	- 37 -
4.2.2.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met N. op 23 februari 2011	- 37 -
4.2.2.2 Gestructureerde observaties van N.	- 38 -
4.2.3 Onderzoeksresultaten voor leerling O.	- 39 -
4.2.3.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met O. op 23 februari 2011	- 39 -
4.2.3.2 Gestructureerde observaties van O.	- 40 -
Hoofdstuk 5 Data- interpretatie en conclusies	- 42 -
5.1 Antwoorden op de deelvragen	- 42 -
5.1.1 Conclusies naar aanleiding van leerkrachtgedrag	- 42 -
5.1.2 Conclusies naar aanleiding van leerlinggedrag	- 44 -
5.2 Het antwoord op de onderzoeksvraag	- 46 -

5.3 Relevantie van het onderzoek voor mijn werksituatie	- 47 -
5.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	- 47 -
Hoofdstuk 6 Evaluatie.....	- 49 -
6.1 Mijn eigen leerproces	- 49 -
6.2 Het samenwerkingsproces.....	- 50 -
6.2.1 De samenwerking met critical friends	- 50 -
6.2.2 De samenwerking met de onderzoeksgroep	- 51 -
6.2.3 De samenwerking met collega's	- 51 -
6.3 Het onderzoek.....	- 52 -
6.3.1 De opzet van het onderzoek.....	- 52 -
6.3.2 De uitvoering van het onderzoek.....	- 52 -
Literatuurlijst:	- 53 -
Bijlages	- 55 -
Bijlage I Programma van de gymlessen.....	- 55 -
Bijlage II Hindernisbaan	- 57 -
Bijlage III Scorelijst volleybaltechniekcircuit	- 58 -
Bijlage IV Observatielijst leerlinggedrag gymles	- 59 -
Bijlage V Observatieformulier gedrag leerkracht.....	- 60 -
Bijlage VI Gewenst gedrag bij verschillende activiteiten	- 61 -
Bijlage VII Afspraken voor het gebruik van de kleedkamer.....	- 65 -
Bijlage VIII Afspraken voor het gebruik van de gymzaal	- 66 -
Bijlage IX Smileys	- 67 -
Bijlage X Beloningssysteem bij meneer Wassink.....	- 68 -
Bijlage XI Oplossingsgericht gesprek.....	- 69 -
Bijlage XII Gewenst gedrag persoonlijk.....	- 70 -
Bijlage XIII akkoordverklaring filmmateriaal	- 71 -

Bijlage XIV	Oplossingsgericht gesprek met K. op 23 februari 2011	- 73 -
Bijlage XV	Oplossingsgericht gesprek met N. op 23 februari 2011	- 74 -
Bijlage XVI	Oplossingsgericht gesprek met O. op 23 februari 2011	- 75 -
Bijlage XVII	Voorlopige onderzoeksopzet	- 76 -

Samenvatting

Met dit onderzoek is onderzocht hoe ik, als motorisch begeleider/ gymdocent op een school met leerlingen uit de eerste klas van het VMBO met meervoudige hulpvragen principes van de methode School-Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) kan toepassen bij drie leerlingen met Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) tijdens drie verschillende soorten activiteiten in de gymles met als doel hun gedrag te verbeteren.

Door bestudering van literatuur en het bijwonen van een landelijke conferentie van SWPBS is informatie verzameld over de methode en het gebruik hiervan. In het onderzoek is gebruik gemaakt van principes van de methode SWPBS die voor een positieve benadering zorgen. De Jong (nd.) zegt dat positieve bekrachtiging zorgt voor een verandering in houding en op lange termijn voor verandering in gedrag.

Om principes van de methode SWPBS toe te passen heb ik kaartjes ontwikkeld met daarop afspraken geformuleerd in termen van gewenst gedrag dat van de leerlingen verwacht wordt tijdens verschillende activiteiten. Ook is in samenspraak met de leerlingen een beloningssysteem ontwikkeld.

Door het voeren van oplossingsgerichte gesprekken zijn individuele leerpunten aan het licht gekomen. Aan de hand hiervan heb ik kaartjes gemaakt met individuele afspraken geformuleerd in termen van gewenst gedrag. De leerlingen reflecteerden aan het eind van de les zelf op het nakomen van de afspraken.

In het onderzoek is data verzameld door zes gymlessen te observeren. Dit is gedaan door een gestructureerde observatie met filmbeelden die door mijzelf en een stagiaire onafhankelijk van elkaar zijn gescoord. In deze observaties is gekeken naar zowel verandering van leerkrachtgedrag als naar verandering in leerlinggedrag.

In dit onderzoek blijkt dat het leerkrachtgedrag op een positieve manier is veranderd. Tijdens de eindmeting bleek dat wanneer een leerling ongewenst gedrag liet zien, hij aangesproken werd in termen van gewenst gedrag. Dit in tegenstelling tot de beginmeting.

Bij twee van de drie leerlingen is het gedrag tijdens dit onderzoek op alle 3 de onderdelen verbeterd. Bij de andere leerling kan gesteld worden dat alleen bij een individueel spel zijn gedrag is verbeterd.

Dit onderzoek geeft een indicatie dat leerkrachtgedrag door middel van de principes van SWPBS bij leerlingen met ADHD kan leiden tot verbetering van het gedrag in de gymles.

Inleiding

“Het is vol op het schoolplein. Overal zijn groepjes kinderen aan het spelen of ze staan in groepjes te praten. Gerald, Frank en Chalid uit zijn klas zijn in een hoek van het plein aan het voetballen. Ze schoppen de bal naar elkaar toe. André wil graag meedoen en rent erheen. Hij heeft zo’n haast dat hij tegen een paar meisjes opbotst. (...) ‘Mag ik meedoen, mag ik meedoen?’ vraagt hij aan de voetballende jongens. Hij wil het zo graag! ‘Nee’ zegt Gerald en ook Frank schudt zijn hoofd. ‘Laat ons met rust, met jou erbij gaat het altijd fout, Jij bent veel te wild.’ (Kliphuis, 2007)

Mijn naam is Reinier Wassink en ik werk als docent gym op een OrthoPedagogisch en Didactisch Centrum (OPDC) in het oosten van het land. Op deze school die de zorglocatie is van een zestal voortgezet onderwijsscholen binnen een groot samenwerkingsverband geef ik les aan twee doelgroepen. De doelgroep waarin ik mijn onderzoek uitvoer heet het parallelleerjaar (PL). In het PL zitten leerlingen met didactische en/of pedagogische hulpvragen die het eerste leerjaar van het VMBO bij ons op school doen, hierbij worden deze leerlingen klaargestoomd voor het 2^e leerjaar op het reguliere Voortgezet Onderwijs (VO). Voor sommige leerlingen is dit echter niet haalbaar en zij vinden dan een plaats in bijvoorbeeld Praktijkonderwijs of Cluster 4.

Met mijn praktijkonderzoek wil ik er achter proberen te komen of ik binnen de spellessen tijdens de gymlessen principes van de methode School-Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) zo kan gebruiken dat dit kan leiden tot positief gedrag bij leerlingen met de diagnose Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD). Het onderzoek ga ik uitvoeren met drie leerlingen met de diagnose ADHD uit het PL.

Dit praktijkonderzoek wil ik graag uitvoeren omdat ik vorig jaar door de Leer en Onderzoekslijn (LOL) bijeenkomsten er achter kwam wat mijn rode draad is met betrekking tot mijn handelen richting leerlingen. Vooral de overtuiging waarmee ik de dingen doe zoals ik ze doe kwamen al snel aan het licht. Mijn overtuiging is dat ik een leerling de vaardigheden probeer te leren die hij later nodig heeft in de maatschappij. In mijn handelen vind ik het mijn taak om leerlingen te leren dat ze met

respect met anderen om moeten gaan. Wanneer ze dit in mijn lessen laten zien, zal de kans groter zijn dat ze dat dit gedrag ook in andere sociale situaties zullen laten zien. Tijdens de LOL bijeenkomsten ben ik in aanraking gekomen met SWPBS. Ik heb een klein gedeelte van de methode al gebruikt en ik vond het interessant. De manier waarop ik met leerlingen met storend gedrag om ging werd anders. Dit kwam doordat ik een positievere benadering koos. Dit heeft voor mij en voor de leerlingen een positief effect gehad. Ik wilde de mogelijkheden verder onderzoeken. Ik heb gekozen om dit onderzoek uit te voeren met leerlingen met ADHD omdat deze leerlingen tijdens de gymlessen veel verschillende prikkels te verwerken krijgen en daardoor vaak onrustig en druk gedrag laten zien. Het zou fijn zijn wanneer deze onrust weggenomen zou kunnen worden. Ik hoop dat principes van de methode SWPBS daar een bijdrage aan kunnen leveren.

Door dit praktijkonderzoek hoop ik te bereiken dat ik leerlingen met ADHD beter kan helpen om gewenst gedrag te laten zien. Ik hoop tijdens dit onderzoek veel te leren over SWPBS en wil nog meer te weten komen over de diagnose ADHD en de verschillende gedragingen die leerlingen met ADHD laten zien.

Het praktijkonderzoek gaat voor mij veel informatie opleveren. Ten eerste hoop ik dat ik in mijn eigen praktijk leerlingen door het gebruik van principes van de methode SWPBS zo kan gaan vormen dat ze zich uiteindelijk beter gedragen. Hier zal zowel de leerling als de klas voordeel van ondervinden. Wanneer ze dit in mijn lessen laten zien, zal een leerling dit wellicht ook in andere situaties laten zien. Ten tweede wil ik door meer theoretische verdieping over zowel SWPBS als ADHD, mijn kennis vergroten.

Dit is voor mij relevant omdat ik na mijn onderzoek weet of het voor mij zinvol is om principes van de methode SWPBS in te zetten bij leerlingen met ADHD. Na bestudering van de theorie achter ADHD hoop ik meer handelingstips te hebben gekregen met betrekking tot de omgang met leerlingen met ADHD en weet ik op welke manier informatie bij deze leerlingen het beste blijft hangen. Mijn onderzoek is relevant voor mijn collega's. Wanneer blijkt dat mijn verwachtingen kloppen en dat gebruik van principes van de methode SWPBS er voor zorgt dat leerlingen met

ADHD beter gedrag kunnen laten zien, dan kan de methode SWPBS voor mijn collega's van waarde zijn.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

“ Hou eens even op! Zit niet zo te wiebelen! Blijf van elkaar af. Doe eens wat de opdracht is”. Vier uitspraken die ik vaak roep naar leerlingen met ADHD in een willekeurige gymles. “Is het eigenlijk wel eerlijk van mij dat ik zo op deze leerlingen reageer?” vroeg ik mij toen af. Eigenlijk zijn de opmerkingen die ik op zo’n moment maak erg negatief richting deze leerlingen, terwijl ik juist een positieve invloed op deze leerlingen wil hebben.

1.2 Doel van het onderzoek

Leerlingen met ADHD op een positieve manier benaderen, zodat ze minder negatieve feedback krijgen. Door de manier van benaderen die wordt gebruikt in de methode SWPBS hoop ik dat het gedrag van de leerlingen positief veranderd zal zijn na verloop van tijd. Ik wil weten of deze andere benadering een positief effect heeft op het gedrag van de leerlingen tijdens verschillende activiteiten van de spellessen.

1.3 Doel in het onderzoek

Ik wil te weten komen hoe ik principes van SWPBS moet inzetten om drie leerlingen met ADHD tijdens de spellessen in de les gymnastiek op een andere manier te benaderen. Ik wil het effect meten dat deze benadering heeft op deze leerlingen ten aanzien van hun gedrag tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit.

1.4 Onderzoeksvraag

Hoe kan ik principes van de methodiek School-Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) tijdens drie verschillende spelvormen in de gymles toepassen, zodat het een positief effect heeft op het gedrag van drie leerlingen met ADHD in het Parallelleerjaar van mijn school?

1.5 Deelvragen

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zijn deelvragen nodig. De linkerkolom geeft de deelvraag aan en de rechterkolom vertelt welke instrumenten hiervoor zullen worden gebruikt en welke personen/groepen worden geraadpleegd. De deelvragen zijn ingedeeld in 2 categorieën te weten het theorieonderzoek en het praktijkonderzoek.

Deelvraag	Meetinstrument en onderzoeksgroep
Theorieonderzoek	
Wat houdt de methodiek School-Wide Positive Behaviour Support in en welke theorie ligt hieraan ten grondslag?	Literatuurstudie + bezoek conferentie School-Wide Positive Behaviour Support (SWPBS).
Zijn er nog meer theorieën die uitgaan van een positieve insteek?	Literatuurstudie
Wat is ADHD?	Literatuurstudie
Welk gedrag laten leerlingen zien die ADHD hebben?	Literatuurstudie
Zijn effecten bekend van het gebruik van de methodiek SWPBS? (eventueel in combinatie met ADHD; is al eerder onderzoek gedaan?)	Literatuurstudie
Wat zegt de wetenschap over het behandelen van ADHD gericht op gedragsverandering?	Literatuurstudie
Hoe zien de spellessen in de gymnastiekles eruit op het OPDC?	Bekijken activiteitenplan.
Hoe ga ik gebruik maken van de methodiek PBS om deze in te zetten bij de drie leerlingen met ADHD?	Literatuurstudie

Waarom en hoe ga ik deze leerlingen selecteren? Gebruiken ze medicatie?. Wat doet medicatie met een leerling?.	Literatuurstudie + dossieranalyse
Praktijkonderzoek	
Hebben principes van de methodiek SWPBS mijn benadering richting leerlingen veranderd?	Gestructureerde observatie naar aanleiding verschillende activiteiten in de gymzaal. Beginmeting en eindmeting.
Hebben principes van de methodiek SWPBS het gedrag van de leerlingen verbeterd tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit. Wat versta ik onder verbetering van gedrag?	Oplossingsgericht gesprek + gestructureerde observatie naar aanleiding van verschillende activiteiten in de gymzaal. Beginmeting en eindmeting. Observatielijst

1.6 Huidige situatie

In mijn lessen gymnastiek komt het vaak voor dat leerlingen ongewenst gedrag laten zien. Vooral door het feit dat er veel gebeurt in een gymles is het voor sommige leerlingen onoverzichtelijk en druk. De spelles is een situatie waar leerlingen met ADHD prikkels opdoen en hierdoor druk worden en dingen doen waar ze niet van tevoren over hebben nagedacht. In zo'n drukke situatie kan ik als leerkracht niet altijd alles overzien. Vaak gebeurt het dan dat ik met een negatieve opmerking reageer op het ongewenste gedrag dat leerlingen dan laten zien. Voorbeelden van dergelijke negatieve opmerkingen zijn: "Zit niet aan elkaar te trekken, schop niet tegen de volleybal, stop met duwen, zit niet door mijn uitleg heen te praten (enz.)". Heel vaak gebruik ik in deze negatieve opmerkingen het woord 'niet'. Hierdoor heb ik het gevoel dat ik alleen maar negatief bezig ben, terwijl ik juist positief gedrag wil zien.

1.7 Gewenste situatie

Wanneer ik een leerling aanspreek op zijn gedrag doe ik dit door het gewenste gedrag te benoemen. De leerlingen weten daardoor welk gedrag in welke situatie van ze wordt verwacht. Deze afspraken zijn duidelijk en positief geformuleerd. Mijn verwachting is dat door het positief benoemen van het gewenste gedrag de leerling eerder en meer complimentjes krijgt en hij vaker dit gewenste gedrag zal laten zien. Hierdoor krijgt de leerling geen negatieve aandacht en zal zijn welbevinden tijdens de gymlessen omhoog gaan. Doordat hij door mij wordt aangesproken op gewenst gedrag kan dit met de leerling in diverse situaties worden gebruikt en zal uiteindelijk zijn gedrag ook in andere situaties dan de gymles gewenst zijn.

1.8 Belang en verwachting

Voor de leerlingen vind ik het onderzoek van belang, omdat deze leerlingen later in de maatschappij in de problemen kunnen komen, wanneer ze ongewenst gedrag laten zien. Door middel van het onderzoek probeer ik er achter te komen of ik ze kan helpen om vaker gewenst gedrag te laten zien.

Voor mijzelf is het onderzoek van belang, omdat ik hopelijk na dit onderzoek ander, en voor mij beter leerkrachtgedrag kan laten zien. Door dit veranderde leerkrachtgedrag denk ik leerlingen in de toekomst steeds beter te kunnen begeleiden bij hun ontwikkeling.

Mijn verwachting voor het onderzoek is dat zowel de leerlingen als ikzelf een omslag maken in onze communicatie die leidt tot leren en uiteindelijk het aanpassen van gedrag ,zodat het gedrag tijdens de spellessen in de gymles verbetert.

Hoofdstuk 2: Theoretische onderbouwing

*‘Effectieve leerkrachten focussen op belonen in plaats van straffen. Negatieve consequenties kunnen het gedrag van de leerlingen kort tijdelijk beïnvloeden, maar veranderen het gedrag meestal niet. Bovendien leert de leerling door straffen wat hij **niet** moet doen. Hij moet echter verwachte vaardigheden aanleren. Positieve bekrachtiging zorgt voor een verandering in houding en op lange termijn voor verandering in gedrag’.*(Jong de W. nd.)

2.1 School-Wide Positive Behaviour Support

‘Je kan leerlingen niet beter laten leren of gedragen. Je kan wel een omgeving creëren waarin leerlingen het beter zouden kunnen.’ (Lewis T. 2010)

De officiële benaming SWPBS betekent School-Wide Positive Behaviour Support en wordt al veel toegepast in de Verenigde Staten (13300 scholen, Lewis T. 2010) en Noorwegen (153 scholen, Sørli A. 2010)

Mijn onderzoek gaat over drie leerlingen met ADHD, hierdoor spreek ik van principes van de methode SWPBS en niet van SWPBS omdat mijn onderzoek niet schoolbreed georiënteerd is, maar puur gericht is op een drietal leerlingen in de spellessen tijdens de gymles.

The Association for Positive Behaviour Support (2007) zegt: SWPBS is een combinatie van op onderzoek gebaseerde strategieën die wordt gebruikt om de kwaliteit van leven en positief gedrag toe te laten nemen door het onderwijzen van nieuwe vaardigheden en het maken van veranderingen in de omgeving van een persoon.

SWPBS combineert volgens The Association for Positive Behaviour Support:

- Interventies die verder gaan dan het probleemgedrag alleen, maar ook kijken naar welke invloed de interventie heeft op het gedrag van de persoon in andere situaties.

- Gedrags-en Biomedische Wetenschappen:

De beoordelende en interventie strategieën van SWPBS zijn gebaseerd op onderzoek in de toegepaste gedragsanalyse en benadrukken het belang van de uitvoering van interventie strategieën die effectief zijn in de natuurlijke dagelijks gedragingen van een kind.

- Systemen veranderen:

Hiermee wordt bedoeld dat in het systeem van het kind maar ook in de school het systeem zal moeten veranderen. Hierdoor kan het optimaal rendement uit een kind worden gehaald.

‘SWPBS is a broad range of systemic and individualized strategies for achieving important social and learning outcomes while preventing problem Behaviour. (Lewis T. 2010) Dit betekent dat SWPBS een breed aanbod is van systematische en geïndividualiseerde strategieën om belangrijke sociale en leerdoelen te behalen terwijl probleemgedrag wordt voorkomen.

SWPBS is een aanpak voor alle leerlingen, met specifieke interventies voor kinderen die extra ondersteuning nodig hebben. (www.swpbs.nl geraadpleegd op 5 januari 2011)

Volgens Golly (2009) gaat SWPBS uit van positief geformuleerde regels die gericht zijn op alle vormen van gedrag. Deze moeten worden onderwezen zodat leerlingen weten wat er van ze wordt verwacht. Wanneer leerlingen dit gedrag laten zien moeten ze hier dan ook een compliment voor krijgen. Het is belangrijk dat deze regels overal zichtbaar zijn, zodat wanneer leerlingen even ongewenst gedrag vertonen ze gelijk kunnen worden gewezen op het van hun gewenste gedrag. De leerling krijgt dan de kans om gewenst gedrag te laten zien.

Binnen SWPBS is sprake van een systeem van waardering en beloning schrijft Golly (2009). Zij haalt daarbij een onderzoek (Walker et al. 1996) aan: ‘Belonen is belangrijk. Het instellen van regels alleen heeft geen effect op ongewenst gedrag van leerlingen, maar als leerkrachten geïnstrueerd worden om de schoolregels te onderwijzen, de leerlingen te betrappen als ze juist goed gedrag vertonen en kleine

misdragingen te negeren, het probleemgedrag in het algemeen sterk vermindert'

SWPBS gaat uit van drie pijlers:

- 1: Het verbeteren van de dagelijkse praktijk op schoolniveau (schoolwide)
  - 2: Het verbeteren van de dagelijkse praktijk op klassenniveau
  - 3: Het verbeteren van de manier waarop individuele leerlingen hulp geboden wordt.
- (Golly A. 2009)

Omdat mijn onderzoek gaat over het verbeteren van het gedrag van individuele leerlingen ga ik nu verder in op pijler nummer drie.

'Voor de individuele leerling is het soms nodig dat we een gedragsfunctieanalyse (GFA) maken. Een GFA is het beoordelen van de gebeurtenissen die voorafgaan aan en die het patroon handhaven van probleemgedrag. Functioneel denken over probleemgedrag dat we tegenkomen brengt ons op positieve oplossingen, die een logisch verband houden met de reden waarom leerlingen zich negatief gedragen. (Golly, 2009)

2.2 Effecten van School-Wide Positive Behaviour Support

Er zijn alleen effectmetingen te vinden over SWPBS . In mijn onderzoek ga ik kijken of ik ook met alleen principes van de methode SWPBS een effect kan creëren.

SWPBS gaat uit van een planmatige aanpak op basis van data. (Lewis T.) Doordat uit wordt gegaan van data zijn verschillende effecten gemeten.

Op de Field Primary School in Missouri daalde door PBIS het aantal verwijderingen uit de klas van gemiddeld 10,4 naar 1,6 per dag. (Lewis T. 2010)

In Illinois op de Alton Middle school is succes geboekt met het aantal leerlingen dat aan het eind van het jaar naar speciaal onderwijs moest. Dit was een daling van 85% in 3 jaar. Ook wordt aangegeven dat wanneer er meer gedragsinterventies zijn bij een leerling, hij een grotere kans van slagen heeft, zowel op school als thuis. (Illinois PBIS network. 2009)

In Noorwegen is een onderzoek gedaan na twee jaar werken met SWPBS. Hierin is een afname te zien van door docenten waargenomen probleemgedrag. In de loop van de twee jaar ging ook het aantal gedragsproblemen op school omlaag. Dit is gemeten aan de hand van het aantal lesverwijderingen (Sørli A. 2010)

2.3 Wat is ADHD

De letters ADHD staan voor Attention Deficit Hyperactivity Disorder. In het Nederlands noemen we ADHD officieel 'een aandachtstekortstoornis met of zonder hyperactiviteit'. (Paternotte A. 2005)

De Jong (nd.) beschrijft ADHD als 'een ontwikkelingsstoornis die problemen veroorzaakt op het gebied van de concentratie, de impulsbeheersing en de mate van beweeglijkheid. Bij ADHD is sprake van problemen bij zelfregulering van gedrag.'

Volgens Paternotte (2005) zijn een aantal oorzaken van ADHD al duidelijk geworden:

- Er is een erfelijke factor
- De hersenen functioneren anders
- De omgeving speelt een belangrijke rol

'Wetenschappers zijn het erover eens dat ADHD een neurobiologische stoornis is. Er is sprake van een stoornis in het remsysteem in de hersenen, waardoor de prikkels die binnenkomen in de hersenen niet of niet voldoende gefilterd kunnen worden. Hierdoor is er onvoldoende rem in het gedrag. Het kind kan zijn aandacht niet lang genoeg op één prikkel richten en kan onvoldoende onderscheid maken tussen belangrijke en onbelangrijke prikkels.' (Baard & Van der Elst, 2008)

2.4 Het gedrag van een leerling met ADHD

Volgens Baard en Van der Elst (2008) stuiten kinderen in het dagelijks leven op veel problemen waarvan drie kernproblemen worden gevormd door:

- Aandachts – of concentratieproblemen: Dit uit zich in vergeetachtigheid, gemakkelijk afgeleid raken, moeite met het aandacht houden op taken. Verder hebben ze moeite met actief luisteren en raken ze snel de draad kwijt doordat ze met hun gedachten alweer ergens anders zijn.
- Impulsiviteit: Vaak zeggen leerlingen iets zonder er over na te denken, lopen ze ongevraagd van hun stoel of spreken voor hun beurt. Ze hebben weinig innerlijke controle om het gedrag te stoppen, het lijkt alsof er geen rem is.
- Hyperactiviteit: Dit is het continu hebben van een gevoel van onrust in het lijf. Dit uit zich door friemelen met de handen of een voorwerp, tikken met de voeten of steeds opstaan en rondwandelen. Rustig zijn en stil zitten kost deze leerlingen enorm veel energie. Ze komen moeilijk tot rust. Wanneer een activiteit hun interesse heeft kunnen leerlingen wel rustig en geconcentreerd zijn. Bijvoorbeeld kijken naar tv of een computerspelletje.

2.5 De behandeling van ADHD

Één van de algemene handelingsadviezen van de Jong (nd.) is dat leerlingen gebaat zijn bij een consequente benadering. Leerlingen moeten weten welk gedrag van ze verwacht wordt. Dit gedrag moet worden aangeleerd en getraind. De leerkracht moet hiervoor model staan.

Davis (2004) heeft een correctiestrategie ontwikkelt. Hierin zegt hij: ‘als je de reden waarom een probleem ontstaat elimineert, zal het probleem ophouden te bestaan. Zijn doelstelling is om de leerling te helpen nieuwe gedragspatronen te leren, die het ongewenste gedrag zullen vervangen.

Structuur, zekerheid en voorspelbaarheid zijn vormen van aanpak die leerlingen met ADHD nodig hebben. Hierdoor zit alles in hokjes, heeft alles een plaats en is er voor elke vraag een antwoord. (Bollaert, 2004)

Medicatie

De werkzame stof in Concerta is methylfenidaat. Door methylfenidaat worden mensen met ADHD rustiger en kunnen ze zich beter concentreren. Kinderen krijgen zo een gemakkelijkere schooldag, omdat bijvoorbeeld minder conflicten met klasgenoten en onderwijzers optreden en het kind zich beter op schoolopdrachten kan concentreren. (www.apotheek.nl geraadpleegd op 15 januari)

Het verschil met Ritalin, wat ook een medicijn is voor kinderen met ADHD, is dat de werking van Concerta langer is. Deze is bij Concerta ongeveer twaalf uur terwijl dat bij Ritalin ongeveer vier uur is.

Volgens de Gezondheidsraad leidt medicatiegebruik bij ongeveer 80% van de kinderen met ADHD tot een gedragsverbetering. Het gedrag van deze kinderen valt daarmee (net) binnen het 'normale' gedragspatroon. Medicatie kan mislukkingen voor het kind voorkomen en de relatie tussen kind en omgeving verbeteren. Soms moeten verschillende soorten medicatie (of combinaties daarvan) uitgetest worden en helaas zijn er gevallen dat de medicatie niet aanslaat of dat het kind zodanig last krijgt van bijwerkingen, dat het 'middel erger is dan de kwaal'.

(www.steunpuntadhd.nl geraadpleegd op 05 januari 2011)

2.6 De oplossingsgerichte therapie

Een andere theorie die uitgaat van positieve gedragsverandering is de oplossingsgerichte therapie (OT).

De OT is een vorm van gesprekstherapie, waarin de gewenste situatie van de leerling het uitgangspunt is. De leerling wordt geholpen om de gewenste toekomst in detail te beschrijven. Er wordt gezocht naar kleine, haalbare, stappen die gemaakt kunnen worden om die situatie te bereiken. Daarbij wordt onder andere gezocht naar oplossingen die de leerling zelf al in huis heeft, maar misschien nog te weinig toepast. Als de leerling successen boekt, draagt dat bij aan een besef dat hij invloed heeft om zijn eigen leven vorm te geven.

Om dit te bereiken, werkt de oplossingsgerichte begeleider met vragen die de kracht van mensen naar boven halen. De gesprekken kunnen plezierig en bevredigend zijn,

daar het gaat over krachten en oplossingen, niet over tekortkomingen en problemen.
(vrij vertaald naar www.solution-focused.nl geraadpleegd op 12 januari 2011)

Volgens De Jong en Berg (1998) in Berg en Dolan (2002) bestaat een fundamenteel verschil tussen het denken en handelen gericht op het uitwerken van oplossingen, en het denken en handelen gericht op het oplossen van problemen. Dit oplossen van problemen wordt omschreven als het 'wetenschappelijk' of 'medisch' model. In eenvoudige termen kunnen we het oplossen van problemen als volgt begrijpen. Eerst wordt informatie verzameld om het probleem te kunnen bepalen. Hiervoor kan het nodig zijn de geschiedenis van het ontstaan van het probleem te achterhalen en een gedetailleerde beschrijving van de symptomen te geven. In een volgende fase worden allerlei veronderstellingen geopperd rond de mogelijke onderliggende oorzaken van het probleem. Daarna wordt één en ander in detail geanalyseerd en wordt de hieruit voortvloeiende keuze inzake behandeling gemaakt. Ten slotte wordt het behandelplan dat het probleem zal oplossen of verbeteren voorgeschreven en in werking gesteld.

In tegenstelling hiermee wordt in OT bij het uitwerken van de oplossingen vertrokken van de beschrijving die de cliënt geeft van de veranderingen die hij in zijn leven wil bereiken. In feite kan men het beschouwen als het beginnen met het einde van het verhaal in plaats van het starten met de problemen. De tweede stap bij het uitwerken van oplossingen is het op zoek gaan naar momenten die erop wijzen dat de cliënt reeds kleine delen ervaart of ervaren heeft van het leven, zoals hij zich dat als toekomst heeft voorgesteld. Op dat ogenblik wijken OT-therapeuten nog verder af van de traditionele therapeutische modellen. Meestal wordt de volgende stap gerealiseerd door het stellen van de 'wondervraag'.

De wondervraag is volgens Vels (2010) de vraag aan de leerling om zich in te beelden hoe het zou zijn wanneer hun wens uitgekomen is. Aan de hand daarvan kun je verder gaan met de schaalvragen. De schaalvraag is om te bekijken waar de leerling op dit moment staat in zijn proces en wat hij moet doen om een stapje hoger te komen op die schaal.

Net zoals bij SWPBS zijn ook binnen OT complimenten een belangrijke interventie. Ze worden gebruikt om te komen tot oplossingen. Enkele voorbeelden hiervan uit (Berg & Steiner, 2009 blz.40-41) zijn:

-Wat goed van je! "Wanneer realiseerde jij je dat je weg moest lopen en niet moest gaan vechten?

-“Goh prachtig! Over het algemeen is het moeilijk om dag na dag hetzelfde niveau te handhaven. Hoe denk je dat je dit gedaan hebt?

- “Hoe kwam je door zo’n moeilijke week heen? Veel mensen in jou situatie zouden het niet zo goed hebben gedaan als jij. Wat heeft daarbij geholpen?

Hoofdstuk 3: Onderzoeksmethodologie

In dit onderzoek heeft het gedrag van drie leerlingen met ADHD in de spellessen van de gymlessen centraal gestaan. Het onderzoek is van februari 2011 tot en met april 2011 uitgevoerd. In deze periode is met deze leerlingen gewerkt aan het laten zien van gewenst gedrag in plaats van ongewenst gedrag. Als hulpmiddel hierbij zijn een aantal principes van Positive Behaviour Support (PBS) gebruikt. Deze principes zullen in dit hoofdstuk worden besproken.

Het onderzoek kan omschreven worden als een meervoudige gevalsstudie en een actieonderzoek. (Harinck, 2010). Het onderzoek is een meervoudige gevalsstudie omdat het onderzoek zich richt op het gedrag van drie individuele leerlingen met ADHD. Het is een N=3 onderzoek. Het onderzoek is ook een actieonderzoek omdat ook wordt bekeken of er uiteindelijk een verandering in mijn leerkrachtgedrag te zien is geweest.

In dit hoofdstuk worden de instrumenten en methodes voor het registreren van data uitgelegd. Verder wordt ingegaan op de ethische principes van het onderzoek.

3.1 De spellessen op mijn school

In het programma (Bijlage I) dat ik heb gemaakt voor de gymlessen op mijn school, ligt nadruk op spelgerelateerde activiteiten. Deze activiteiten zijn deels zelf verzonden of spellen die je normaal gesproken aan het eind van de les speelt, maar waar nu een volledige les van gemaakt is. Voorbeelden hiervan zijn de hindernisbaan (Bijlage II), een volleybaltechniekcircuit (scorelijst in Bijlage III) of mens erger je niet (keepers spel). Ook veel voorkomend is het aanleren van verschillende sporten als basketbal, volleybal, badminton en verschillende tik of afgooispelen. (Mooij et al, 1999) (Ten Brinke et al, 2007) (Bax et al 1994)

Tijdens deze lessen wordt veel van de leerlingen gevraagd op sociaal gebied. De ene keer moeten ze individueel een opdracht uitvoeren, de andere keer met zijn tweeën en dan weer in een groepje. Vaak moet een activiteit zelfstandig op gang

gehouden worden. Wanneer in een les te weinig structuur is voor de leerlingen dan hebben sommige leerlingen moeite gewenst gedrag te laten zien.

3.2 Onderzoeksgroep

De leerlingen die ik heb geselecteerd zijn drie leerlingen met ADHD uit klas 1B van het parallelleerjaar. Ik heb deze leerlingen gekozen omdat dit de enige leerlingen met ADHD zijn in deze klas van twaalf leerlingen. Ook heb ik ze gekozen omdat klas 1B, van de drie parallelleerjaar klassen, de klas is die het 'lastigste' is. Mededoorzaak dat deze klas lastig is zijn de drie leerlingen die gebruikt worden voor het onderzoek. Dit komt vooral door hun impulsieve gedrag.

Belangrijk om te weten van deze leerlingen is of er nog andere stoornissen zijn, hoe de leerling zich uit in de gymles en of sprake is van medicijngebruik. Zo krijgt de lezer een beter beeld over de problematiek van de leerlingen.

K. is een Iranese jongen van 13 jaar oud met ADHD die veel problemen heeft gehad op de basisschool. Hij maakt vaak fysiek contact met medeleerlingen en maakt grapjes die bij anderen niet in goede aarde vallen. K. gebruikt 's ochtends voordat hij naar school gaat Concerta.

O. is een jongen van 13 jaar oud die naast ADHD ook een Pervasive Development Disorder – Not Otherwise Specified (PDD-NOS) heeft. PDD-NOS is een stoornis binnen het autistisch spectrum. O. valt op door zijn drukke gedrag en door het koppig reageren wanneer hij wordt aangesproken op zijn gedrag. O. gebruikt Concerta.

N. is een jongen van 13 jaar met ADHD die klein is voor zijn leeftijd. N. schreeuwt vaak door de klas en praat tijdens instructie. N. is goed aan te spreken op zijn gedrag. Zijn negatieve gedrag lijkt hem te overkomen. Hij gebruikt geen medicatie.

3.3 Onderzoeksmethode voor het in kaart brengen van de beginmeting.

Om aan het einde van het onderzoek een valide resultaat te krijgen is aan het begin van de onderzoeksperiode een beginmeting gedaan onder de drie leerlingen die deelnamen aan het onderzoek. Deze beginmeting is gedaan door middel van een gestructureerde observatie. Volgens Harinck (2010) is deze methode zeer geschikt om hard bewijs te verkrijgen. In deze observatie is vooral gekeken naar het ongewenste gedrag van de leerlingen. Dit is eigenlijk een paradox omdat ik juist uitga van gewenst gedrag. Toch is het nodig om ongewenst gedrag in kaart te brengen, alleen dan is er namelijk verbetering te constateren. De gestructureerde observatie (bijlage IV + V) is gedaan tijdens drie verschillende gymlessen op drie verschillende tijdstippen in dezelfde week. Deze observatieformulieren zijn door mijzelf en mijn stagiaire ingevuld met behulp van filmbeelden die ik heb gemaakt van deze les.

Een gestructureerde observatie is gedaan om mijn eigen leerkrachtgedrag in kaart te brengen. Zo kan aan het eind bekeken worden of een verandering is opgetreden in mijn leerkrachtgedrag met als doel om leerlingen meer aan te spreken in termen van gewenst gedrag en ook of de instructie is gegeven in termen van gewenst gedrag. In de observatie werd gekeken naar het leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten (aan het begin en eind van de les en wanneer ik de les stil legde voor uitleg) en naar het leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag (tijdens de gehele les).

Enkele voorbeelden van het instructie geven in termen van gewenst gedrag zijn: "Tijdens het spel spelen we om de materialen heen." of "Wanneer je de bal hebt probeer je iemand af te gooien vanaf de plaats waar je staat." In plaats van: "Je mag nergens op klimmen tijdens het spel." of "Je mag niet lopen met de bal."

Voorbeelden van het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag zijn: "Wanneer je af bent ga je rustig zitten op de bank." of "Wanneer je op de bank zit praat je rustig met elkaar." In plaats van: "Niet schoppen tegen de bal als je af bent." of "Niet schreeuwen door de zaal heen."

Mijn stagiaire heeft afzonderlijk van mij de filmbeelden van de drie opgenomen lessen bekeken. Hij heeft met behulp van de filmbeelden dezelfde gestructureerde observatieformulieren ingevuld. Nadat hij dit had gedaan hebben we deze observaties vergeleken om de verandering in mijn leerkrachtgedrag zo objectief mogelijk te meten.

3.4 De principes vanuit Positive Behaviour Support gebruikt in het onderzoek

In het onderzoek heb ik gebruik gemaakt van principes uit de methode SWPBS. Er is geen gebruik gemaakt van de gehele methode SWPBS omdat ik voor dit onderzoek drie leerlingen ga begeleiden en niet de methode ga implementeren in de hele school.

De principes (Golly, 2009) die ik heb gebruikt als interventie voor het gedrag van de leerlingen waren:

- Het maken van positief geformuleerde spel en klassenregels.
Voor elke les had ik voor de leerlingen een kaart gemaakt met het gedrag wat ik in deze les graag wilde zien. (bijlage VI) In de kleedkamer en in de zaal hingen positief geformuleerde afspraken voor de hele klas. (bijlage VII +VIII)
- Het aanleren van gewenst gedrag aan deze drie leerlingen.
De algemene afspraken die voor elke les golden, maar ook de afspraken in de kleedkamer en in de gymzaal heb ik aangeleerd aan deze leerlingen. Een voorbeeld hiervan is de afspraak: “wanneer de docent het vraagt ga ik rustig op de bank zitten.” Ik ben, om dit te oefenen, met de leerlingen een aantal malen rustig naar de bank gelopen en gaan zitten. Door zowel instructie als voordoen weten leerlingen wat het gewenste gedrag is en hoe dit eruit ziet.
- Het complimenteren van leerlingen op juist gedrag en het negeren van kleine misdragingen
Tijdens activiteiten kregen de leerlingen hierdoor veel meer complimenten. Doel hiervan is dat leerlingen uiteindelijk meer gewenst gedrag gingen laten zien.
- Het ontwikkelen van een beloningssysteem
De leerlingen van het onderzoek konden na elke les smiley's (bijlage IX)

verdienen. Dit kon wanneer ik vond dat ze zich goed hadden gehouden aan de afspraken die op de kaartjes stonden, maar ook als er tijdens de les iets goed ging. De leerlingen hadden zelf een aantal beloningen bedacht, ook hadden ze bedacht hoeveel kaartjes er zouden moeten worden ingeleverd om een beloning te verdienen. (Bijlage X) Uiteindelijk konden de leerlingen zelf aangeven hoeveel smiley's ze hadden verdiend door zelfmanagement.

- Het onderwijzen van leerlingen in zelfmanagement.

Hierin zitten vier belangrijke componenten:

- De leerling bekeek eerst welk ongewenst gedrag hij vaak liet zien. Dit is door de leerkracht met hem heeft besproken. Hiervoor heb ik een interview/oplossingsgericht gesprek gebruikt. (Bijlage XI)
  - De leerling noteerde het gedrag wat hij zelf wilde oefenen (Bijlage XII).
- - De leerling evalueerde zijn gedrag. De leerling benoemde het gewenste gedrag. Hij bekeek of hij het gewenste gedrag heeft laten zien.
  - De leerling bekrachtigde zijn gedrag. Wanneer hij gewenst gedrag heeft laten zien verdiende hij een smiley.

3.5 Onderzoeksmethodes tijdens het onderzoek.

- Aan het einde van het onderzoek werden in de gymles dezelfde gestructureerde observatieformulieren als bij de beginmeting ingevuld. Dit gebeurde aan de hand van filmopnames uit drie lessen die plaats vonden in dezelfde week.
- Er is een oplossingsgericht gesprek met de leerlingen gevoerd om er achter te komen welk gedrag nog verbeterd moest worden. De leerlingen leerden zichzelf te managen.

Om te verduidelijken wanneer welke interventies en metingen plaats hebben gehad wordt hieronder een tijdlijn weergegeven.

3.6 Resultaatweergave

- Van de oplossingsgerichte gesprekken is een verslag gemaakt waarin informatie over het gedrag van de leerlingen wordt weergegeven.
- De gestructureerde observaties zijn weergegeven in staafdiagrammen zodat duidelijk wordt gemaakt of er gedragsverbetering is geweest.
- De gestructureerde observaties over het leerkrachtgedrag zijn weergegeven in staafdiagrammen, zodat duidelijk wordt gemaakt of het leerkrachtgedrag is veranderd.

3.7 Ethische reflectie

Voor het verkrijgen van betrouwbare gegevens is tijdens het onderzoek rekening gehouden met de 5 principes voor ethische reflectie van Boerman (2007).

1. Vertrouwen, bedrog en zelfbedrog

Ik heb mijn onderzoeksgroep geïnformeerd over het doel van het onderzoek en ben mijn afspraken steeds nagekomen. Met mijn critical friends en mijn begeleider heb ik steeds contact gehad tijdens het onderzoek. Hierdoor heb ik zelfbedrog en slordigheid vermeden. Om bedrog in mijn observaties te

voorkomen heb ik deze opgenomen op video en ingevuld samen met mijn stagiaire.

2. Zorgvuldigheid en nalatigheid

De schoolleiding heeft mij toestemming gegeven om mijn onderzoek uit te voeren. De ouders van de leerlingen hebben aan het begin van het jaar allemaal een akkoordverklaring (bijlage XIII) getekend voor deelname van hun kind aan verschillende onderzoeken of trainingen. Ook heb ik de ouders telefonisch toestemming gevraagd voor deelname door hun kind aan het onderzoek. Verder is aan de ouders toestemming gevraagd voor het maken van filmopnames om observaties zo goed mogelijk te kunnen doen. De onderzoeksgegevens zijn volstrekt anoniem. Er is alleen gewerkt met de voorletters van de betrokken leerlingen. Alle observaties zijn afgenomen door dezelfde personen, zodat steeds op dezelfde wijze is gescoord. De resultaten van het onderzoek worden teruggekoppeld naar de betrokken ouders.

3. Volledigheid en selectiviteit

Alle resultaten van het onderzoek zijn gebruikt om zo tot een zo volledig mogelijk beeld te komen van de vorderingen van de leerlingen. Dit doe ik door interviews, filmbeelden en observaties te gebruiken.

4. Concurrentie en collegialiteit

Door de kritische houding van critical friends is mijn onderzoek geworden tot wat het is. Zelf heb ik geprobeerd mijn medestudenten zo goed mogelijk van feedback te voorzien en hen verder te helpen met hun onderzoek.

5. Publiceren, auteurschap en geheimhouding

Het is van belang dat kennis met elkaar wordt gedeeld, zodat kennis verder ontwikkeld kan worden. Ik geef daarom toestemming om mijn onderzoek te publiceren.

Harinck (2009) geeft aan dat het belangrijk is om triangulatie toe te passen. Triangulatie is het vanuit verschillende observaties en bronnen naar een verschijnsel kijken. Ik heb in mijn onderzoek triangulatie toegepast door het raadplegen van verschillende literatuurbronnen en door het inschakelen en laten scoren van een stagiaire om zo de betrouwbaarheid en validiteit van de observaties en het onderzoek te vergroten.

Hoofdstuk 4 Data verzameling en analyse

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd aan de hand van de deelvragen. De twee deelvragen waarop in dit hoofdstuk antwoord gegeven zijn:

- Hebben principes van de methodiek SWPBS mijn benadering richting leerlingen veranderd?
- Hebben principes van de methodiek SWPBS het gedrag van de leerlingen verbeterd tijdens de gymles?

Om de data beter te kunnen begrijpen worden de deelvragen hieronder verder verduidelijkt.

Wat versta ik onder verandering van benadering van leerlingen?

Hieronder versta ik het veranderen van mijn leerkrachtgedrag. In plaats van leerlingen aan te spreken in termen van ongewenst gedrag (je mag niet schreeuwen als je op de bank zit) naar termen van gewenst gedrag (op de bank praat je rustig met elkaar). Wanneer dit lukt is mijn leerkrachtgedrag veranderd. Zoals in paragraaf 3.2 genoemd is, om goed te kunnen meten, in de observaties gekeken naar het ongewenst gedrag dat leerlingen laten zien. Dit om meetbare gegevens te verkrijgen zodat uiteindelijk goede conclusies kunnen worden getrokken.

Wat versta ik onder verbetering van gedrag?

Verbetering van gedrag is het ombuigen van ongewenst gedrag dat een leerling laat zien, naar het laten zien van gewenst gedrag in de gymles. Gewenst gedrag is het gedrag dat van een leerling gevraagd wordt om op een actieve en sociale manier deel te nemen aan de gymles.

4.1 Onderzoeksresultaten leerkrachtgedrag

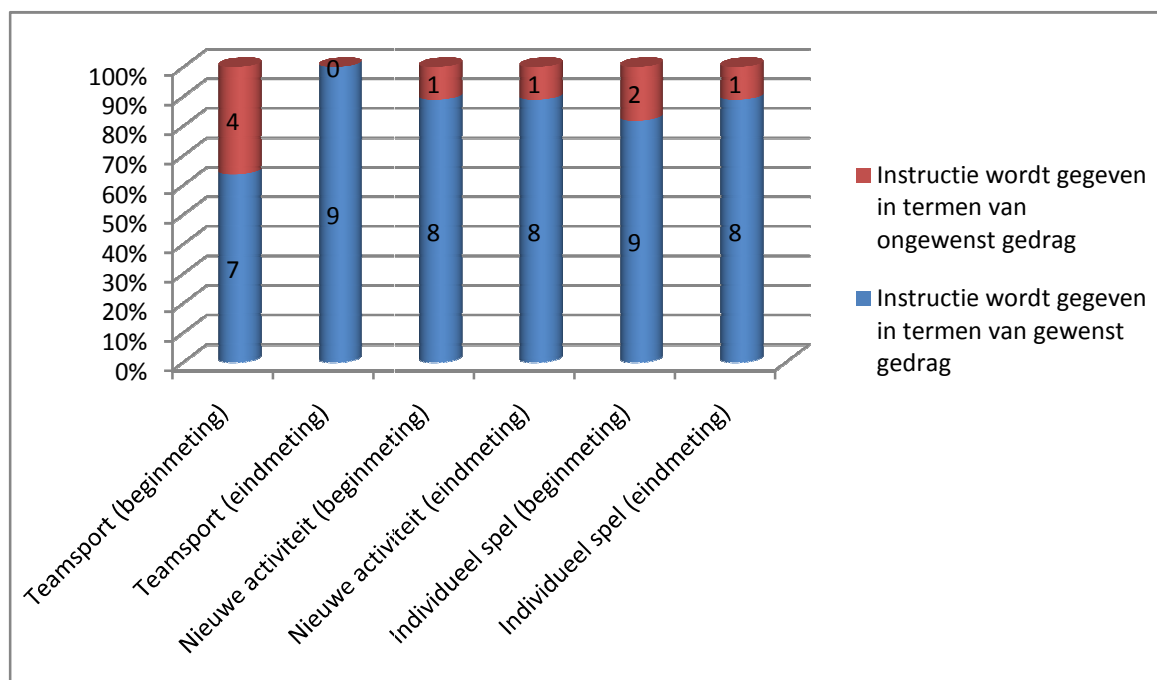
Om het leerkrachtgedrag tijdens zes lessen in kaart te brengen is gebruik gemaakt van filmbeelden. Tijdens het bestuderen van de filmbeelden is door mijzelf en mijn stagiaire een gestructureerde observatielijst ingevuld. Tijdens maar één van de lessen is een kleine afwijking geconstateerd in het aantal scores van de observaties. We kunnen hieruit concluderen dat er een redelijk betrouwbare manier van het scoren van de observaties heeft plaatsgevonden.

In de observaties is gekeken naar het leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten en het leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag.

4.1.1 Leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten

In de observatie is gekeken naar het aantal malen dat de leerkracht instructie gaf door gewenst gedrag te benoemen en het aantal malen dat de leerkracht ongewenst gedrag benoemde tijdens de instructie. Er werd alleen gescoord tijdens de instructiemomenten. Opmerkingen die tijdens de les geroepen werden terwijl er nog werd gespeeld zijn niet meegerekend.

Omdat er in de ene les meer instructies zijn dan in de andere les heb ik ervoor gekozen om te werken met percentages. Het aantal aanwijzingen die tijdens de instructiemomenten zijn gegeven is 100%. Deze 100% wordt per les verdeeld in een percentage aanwijzingen in termen van gewenst gedrag en aanwijzingen in termen van ongewenst gedrag.

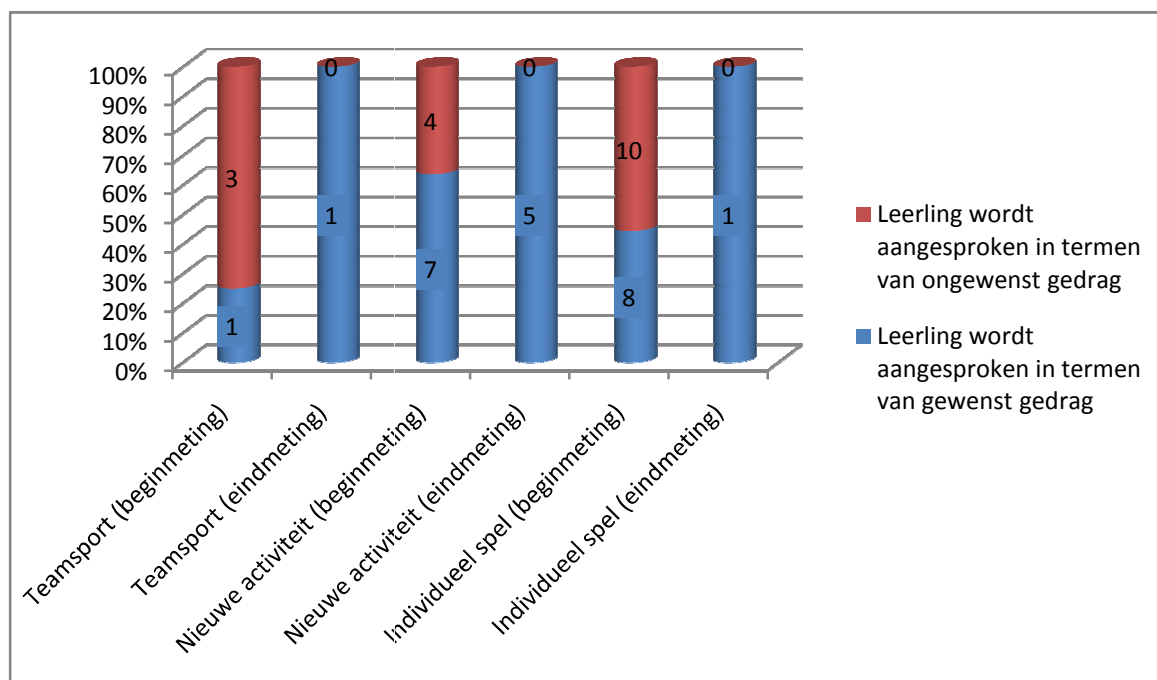

Figuur 1: Leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten

Toelichting: In figuur 1 is te zien dat er bij de teamsport en de individuele activiteit meer instructie is gegeven in gewenst gedrag. Bij de voor leerlingen nieuwe activiteit is deze gelijk gebleven.

4.1.2 Leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag.

Telkens als een leerling werd aangesproken op zijn gedrag is aangegeven in de gestructureerde observatie of de leerling is aangesproken in termen van gewenst of ongewenst gedrag. Ook deze gegevens worden gepresenteerd in een percentage, omdat niet in iedere les evenveel leerlingen aangesproken werden op hun gedrag. In de grafiek is te zien hoe vaak leerlingen moesten worden aangesproken.

Figuur 2: Leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag.

Toelichting: In figuur 2 is te zien dat de leerlingen in alle eindmetingen zijn aangesproken in termen van gewenst gedrag.

4.2 Onderzoeksresultaten per leerling

De resultaten van het onderzoek die hieronder vermeld worden zijn gerangschikt per leerling. Dit omdat het een $n=3$ onderzoek is en per leerling gegevens verzameld zijn en conclusies getrokken kunnen worden. Er wordt begonnen met de beschrijving van het oplossingsgerichte gesprek dat tussen de begin- en eindmeting is gehouden. Reden hiervoor is het overzichtelijk maken van de observaties in een staafdiagram.

De gestructureerde observaties zijn verdeeld in twee staafdiagrammen.

- een staafdiagram die aangeeft of ongewenst gedrag getoond werd in een gymles
- een staafdiagram die aangeeft hoe een leerling reageert op het moment dat hij wordt aangesproken op negatief gedrag.

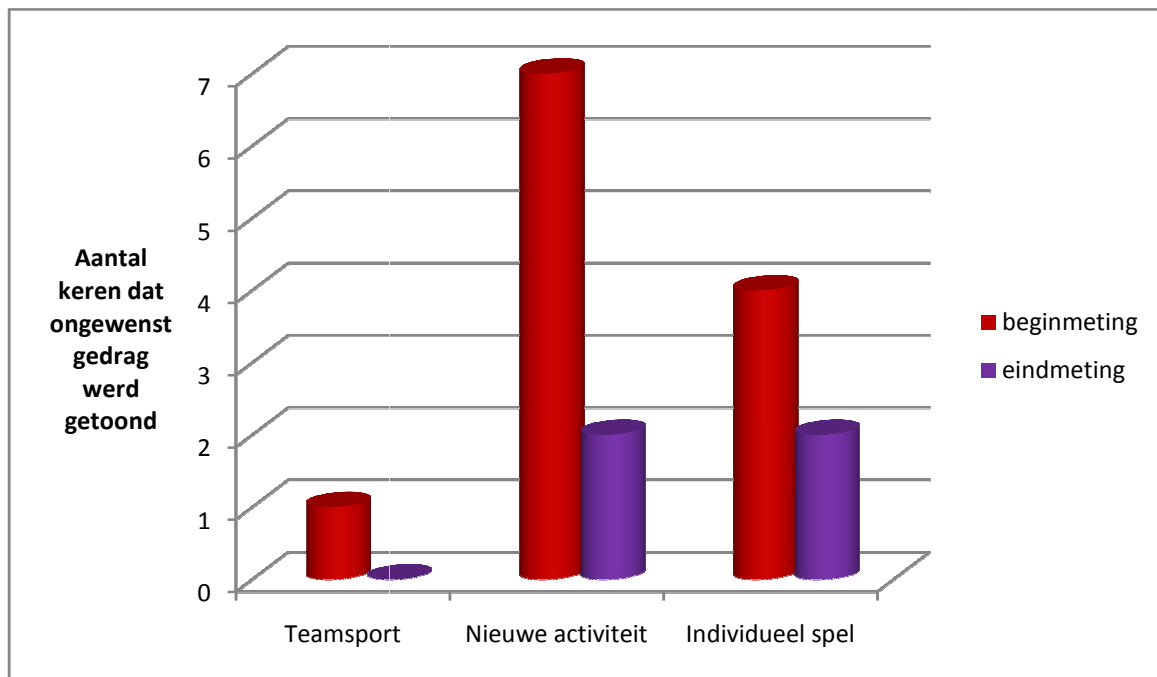
De gestructureerde observaties zijn gedaan tijdens 6 verschillende lessen. Drie lessen voor de beginmeting en drie voor de eindmeting. Er is in de begin- en eindmetingen een les geweest in een teamsport die al bekend was, er is een les geweest met een voor de leerlingen nieuwe activiteit en er is een les geweest met een individuele activiteit die in nul en eind meting hetzelfde was. Deze lessen heb ik in de staafdiagram aan elkaar gekoppeld.

4.2.1 Onderzoeksresultaten voor leerling K.

4.2.1.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met K. op 23 februari 2011 (uitgewerkt gesprek in bijlage XIV)

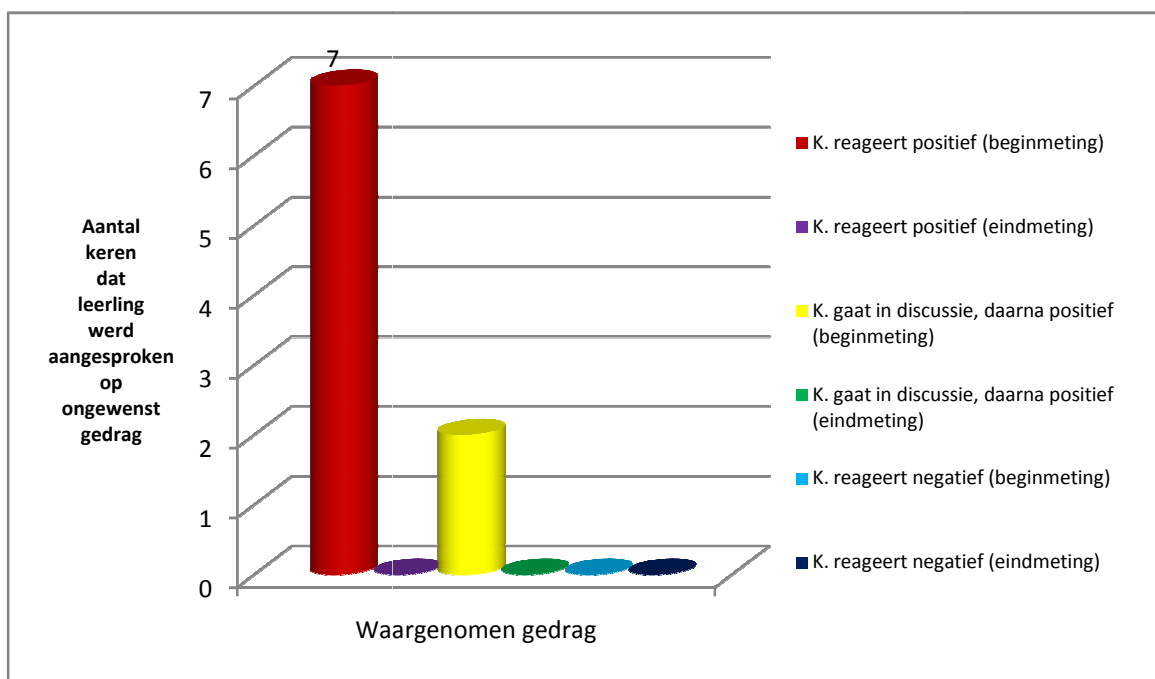
- Het leerpunt voor K. werd: Ik houd mij bezig met de dingen die de docent van mij vraagt.
- Ik vind het fijn om smiley's te kunnen verdienen, daardoor gaat het beter dan eerst.
- Ik kan mij wel gedragen, ik weet dat ik het kan.
- Om een punt vooruit te kunnen op de maatschaal moet ik niet zo schreeuwen en op anderen reageren.

4.2.1.2 Gestructureerde observaties van K.

Figuur 3: gestructureerde observatie ongewenst gedrag K.

Toelichting: Uit figuur 3 blijkt dat K. bij alle drie de geobserveerde activiteiten in de eindmeting meer gewenst gedrag heeft laten zien. Bij een al bekende teamsport laat hij het vaakst gewenst gedrag zien.

Figuur 4: gestructureerde observatie op de reactie van K. wanneer de docent hem aanspreekt op ongewenst gedrag.

Toelichting: Uit figuur 4 blijkt dat K. tijdens de drie lessen van de eindobservatie geen enkele maal is aangesproken op ongewenst gedrag.

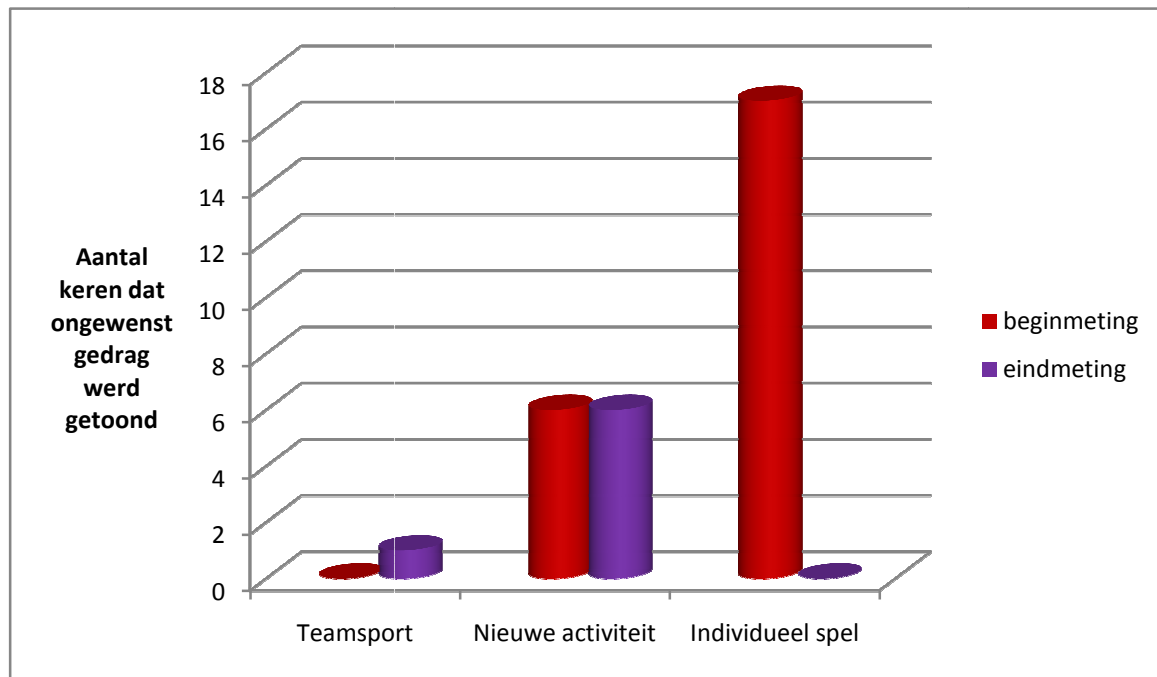
Een opmerking van K. die getuigd van zelfreflectie was: *“Meneer Wassink ik heb vandaag drie smiley’s verdiend, want ik heb mij gehouden aan de opdrachten en gedaan wat ik van u moest doen!”*(K, 2011)

4.2.2 Onderzoeksresultaten voor leerling N.

4.2.2.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met N. op 23 februari 2011 (uitgewerkt gesprek in bijlage XV)

- Het leerpunt voor N. werd: Tijdens de les let ik op mijzelf en wat ik moet doen.
- Ik denk nog niet altijd aan de punten die op de kaartjes staan.
- Ik heb vaak last van andere kinderen.
- Om een punt vooruit te kunnen op de maatschaal wil ik leren om niet meteen te slaan en me niet zo snel iets van anderen aan te trekken.

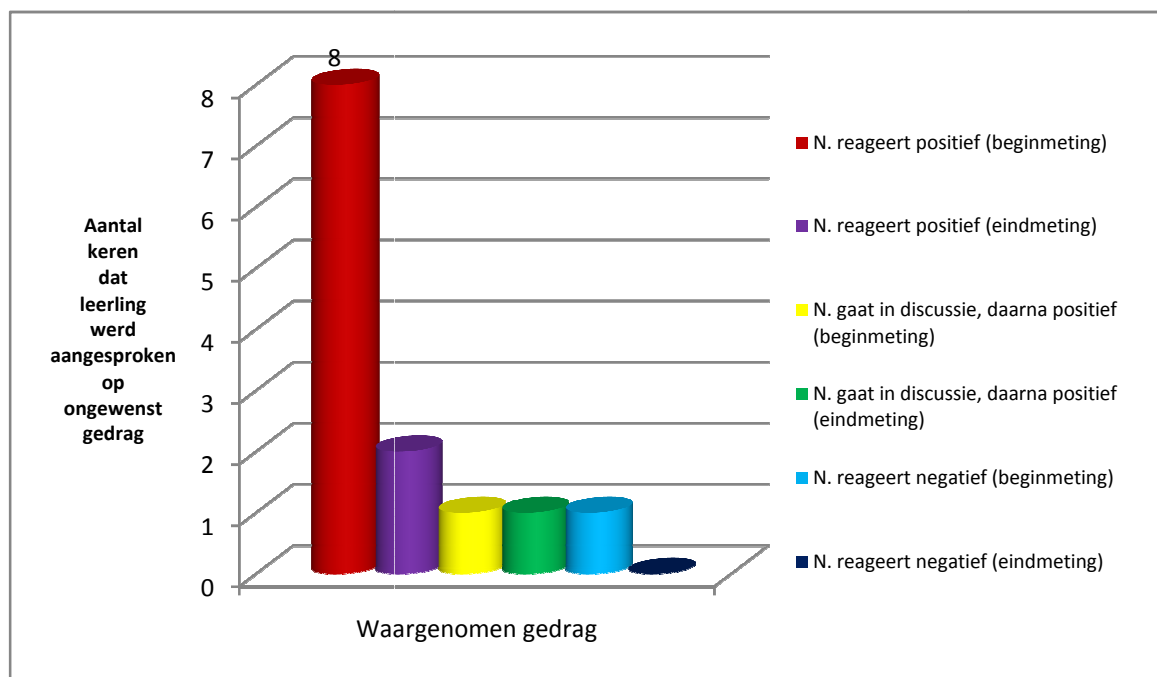
4.2.2.2 Gestructureerde observaties van N.

Figuur 5: gestructureerde observatie ongewenst gedrag N.

Toelichting:

Uit figuur 5 blijkt dat het aantal keer dat ongewenste gedrag werd getoond bij teamsport met 1 omhoog is gegaan, bij de nieuwe activiteit gelijk is gebleven en bij het individuele spel met 17 is afgenomen.

Figuur 6: gestructureerde observatie op de reactie van N. wanneer de docent hem aanspreekt op ongewenst gedrag.

Toelichting: Uit figuur 6 blijkt dat N. tijdens de drie lessen van de eindobservatie minder aangesproken is op zijn gedrag. Eenmaal ging hij de discussie aan.

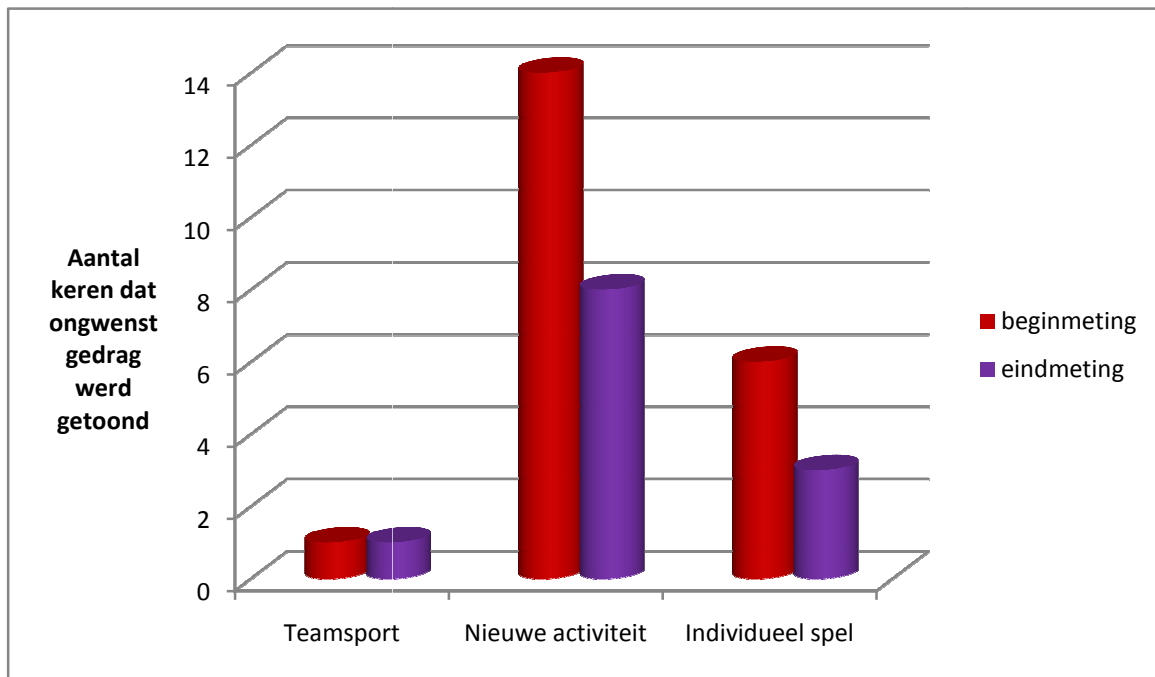
Een opmerking die N. maakt na een minder goede les was: *“Ik heb vandaag maar 1 smiley verdiend omdat ik toch nog te veel reageerde op anderen en niet genoeg op mijzelf lette. Af en toe lette ik wel op mijzelf dus ik heb er wel 1 verdiend.”* (N. 2011)

4.2.3 Onderzoekresultaten voor leerling O.

4.2.3.1 Relevante informatie uit het oplossingsgericht gesprek met O. op 23 februari 2011 (uitgewerkt gesprek in bijlage XVI)

- Het leerpunt voor O. werd: Wanneer de docent dat zegt ga ik meteen naar de aangewezen plek en ben ik rustig.
- Het is voor mij heel moeilijk om niet te mogen bewegen.
- Als ik mij verveel ga ik aan anderen zitten en wordt ik druk.
- Om een punt voor uit te kunnen op de maatschaal moet ik meteen goed luisteren en opletten zonder dat het nog een keer aan mij gevraagd moet worden.

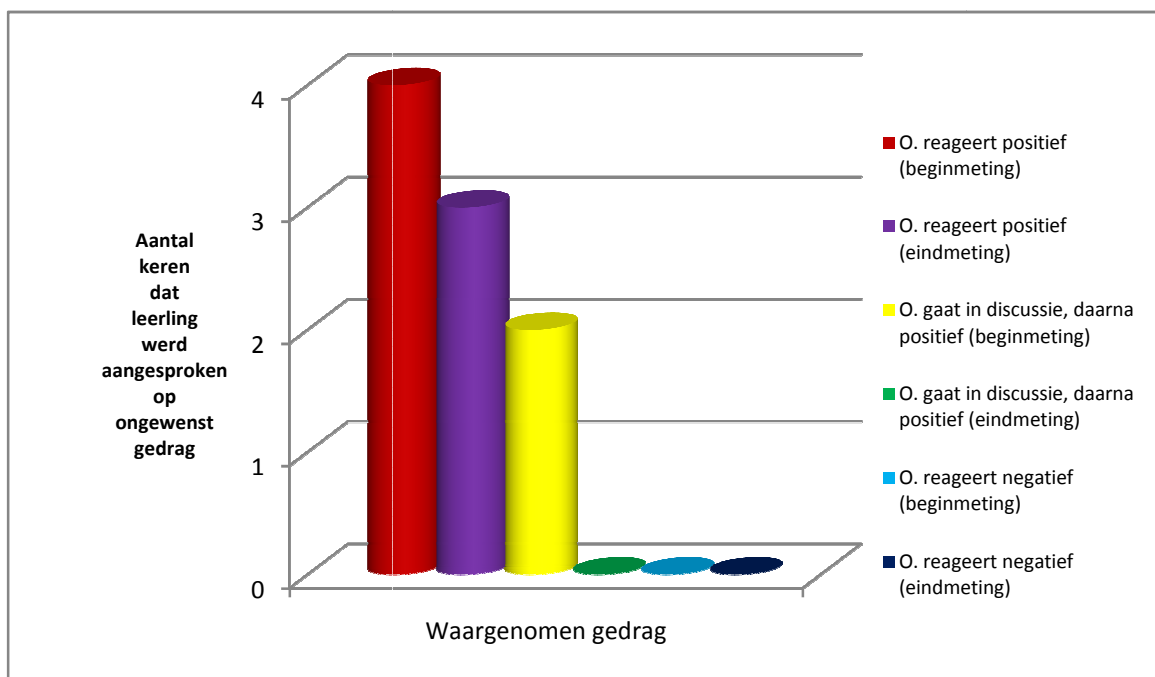
4.2.3.2 Gestructureerde observaties van O.

Figuur 7: gestructureerde observatie ongewenst gedrag O.

Toelichting:

Uit figuur 7 blijkt dat het aantal malen ongewenste gedrag bij teamsport gelijk is gebleven. Bij de voor de leerlingen nieuwe activiteit en het individuele spel is deze afgenomen.

Figuur 8: gestructureerde observatie op de reactie van O. wanneer de docent hem aanspreekt op ongewenst gedrag.

Toelichting: Uit figuur 8 blijkt dat O. de discussie niet meer is aangegaan wanneer hij werd aangesproken op ongewenst gedrag.

Aan het eind van een les maakte O. de volgende opmerking waaruit blijkt dat hij goed reflecteerde op de les: *“Vandaag heb ik twee kaartjes verdiend want ik ging één keer niet gelijk op de bank zitten toen u het aan mij vroeg. Anders had ik er drie verdiend.”* (O. 2011)

Hoofdstuk 5 Data- interpretatie en conclusies

“Meneer, wat heb je er eigenlijk aan dat je dit onderzoek met ons doet?” (O. 2011)

In dit hoofdstuk worden conclusies getrokken door het beantwoorden van de deelvragen en de onderzoeksvraag. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de literatuur uit hoofdstuk 2 en de verzamelde en geanalyseerde data uit hoofdstuk 4. In hoofdstuk 2 is al antwoord gegeven op de vragen die betrekking hebben op het literatuurgedeelte van het onderzoek. In dit hoofdstuk worden de conclusies getrokken voor de deelvragen die betrekking hebben op het praktijkgedeelte van het onderzoek.

5.1 Antwoorden op de deelvragen

Omdat conclusies worden getrokken voor zowel leerkracht als leerlinggedrag verdeel ik deze paragraaf in twee stukken.

5.1.1 Conclusies naar aanleiding van leerkrachtgedrag

Hebben principes van de methodiek SWPBS mijn benadering richting leerlingen veranderd?

Om deze vraag te beantwoorden is gekeken naar mijn leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten in de les en mijn leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag.

Uit de data die verkregen is uit de gestructureerde observatie wat betreft het leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten kan het volgende geconcludeerd worden:

- Bij teamspel is de benadering veranderd, het percentage aanspreken in termen van gewenst gedrag tijdens instructiemomenten is hierbij omhoog gegaan met 36%.
- Bij de voor leerlingen nieuwe activiteit is de benadering gelijk gebleven.
- Bij het individuele spel is het percentage iets omhoog gegaan, doordat het verschil maar 1 instructie betreft is dit verschil verwaarloosbaar.

Uit de data die is verkregen uit de gestructureerde observatie wat betreft het leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op ongewenst gedrag kan het volgende worden geconcludeerd:

- Leerlingen zijn tijdens de eindmeting alleen maar aangesproken in termen van gewenst gedrag. Dit betekent dat mijn benadering richting leerlingen is veranderd.
- Wanneer een voor leerlingen nieuwe activiteit wordt gedaan moeten leerlingen het meest worden aangesproken.
- Het aantal malen dat leerlingen werden aangesproken op ongewenst gedrag is afgenomen van in totaal 33 naar 7 keer. Dit betekent ten eerste dat er waarschijnlijk door mij meer ongewenst gedrag is genegeerd. Ten tweede laten andere data zien dat de leerlingen in de klas minder ongewenst gedrag hebben laten zien.
- Dat de omgeving de verandering in mijn leerkrachtgedrag waarneemt is te zien aan de uitspraak die de mentor van de drie leerlingen tegen mij maakte: *“Wat knap dat je in zulke positieve bewoordingen kan aangeven hoe je wil dat leerlingen met je les bezig zijn” (M. Coenraadts,2011)*

Eindconclusie: Doordat mijn benadering van leerlingen tijdens instructiemomenten bij teamspel en mijn benadering bij het aanspreken is veranderd kan worden gesteld dat principes van de methodiek SWPBS mijn benadering richting leerlingen heeft veranderd.

5.1.2 Conclusies naar aanleiding van leerlinggedrag

Heeft het toepassen van principes van de methodiek SWPBS het gedrag van de leerlingen verbeterd tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit?

Deze vraag zal ik voor elke leerling apart beantwoorden, omdat het een N=3 onderzoek is en de conclusies voor elke leerling verschillend zijn. Ik moet daarom voorzichtig zijn met het trekken van te algemene conclusies.

Heeft het toepassen van principes van de methodiek SWPBS het gedrag van K. verbeterd tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit?

Uit de data verkregen uit de gestructureerde observatie wat betreft leerling gedrag tijdens de gymles kan worden geconcludeerd dat hij tijdens de eindmeting meer gewenst gedrag heeft laten zien dan bij de beginmeting. Dit betekent dat zijn gedrag is verbeterd gedurende het onderzoek. Tijdens de eindmeting is hij in tegenstelling tot de beginmeting geen enkele keer aangesproken op ongewenst gedrag. Hieruit kan geconcludeerd worden dat K. de 4 keer dat hij ongewenst gedrag liet zien op de video ofwel is genegeerd door de leerkracht of dat het zich buiten het zicht van de docent heeft afgespeeld. Hierdoor kan niet worden geconcludeerd of er gedragsverandering is geweest wanneer de leerkracht K. aanspreekt, omdat hij niet is aangesproken op ongewenst gedrag.

Eindconclusie: Het toepassen van principes van de methodiek SWPBS heeft het gedrag van K. verbeterd.

Heeft het toepassen van principes van de methodiek SWPBS het gedrag van N. verbeterd tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit?

Uit de data die verkregen is vanuit de gestructureerde observaties die ingevuld zijn ten aanzien van ongewenst gedrag van N. kan het volgende worden geconcludeerd.

- N. heeft bij teamsport 1x meer ongewenst gedrag laten zien. Omdat de waarde van de beginmeting nul en bij de eindmeting één is, is dit verschil verwaarloosbaar en kun je niet spreken van een negatieve gedragsverandering. De conclusies blijven een momentopname en moeten daarom altijd met voorzichtigheid beoordeeld worden.
- Bij de voor leerlingen nieuwe activiteit is het ongewenste gedrag hetzelfde gebleven, hierbij is geen sprake van positieve gedragsverandering.
- Bij de individuele activiteit is sprake van een enorme verbetering van het gedrag. In de beginmeting liet N. 17 keer ongewenst gedrag zien. Tijdens de eindmeting liet hij geen ongewenst gedrag zien.

Uit de data die verkregen is vanuit de gestructureerde observatie die gaat over de reactie van N. wanneer hij wordt aangesproken op ongewenst gedrag kan worden geconcludeerd dat N. minder vaak is aangesproken op ongewenst gedrag. Hij heeft hierbij niet meer negatief gereageerd op de docent, maar omdat dit in de beginmeting slechts eenmaal voorkwam is dit verwaarloosbaar.

Eindconclusie: Het toepassen van principes van de methodiek SWPBS heeft het gedrag van N. verbeterd tijdens het spel waarbij hij individueel kan meedoen. Voor de overige lessen lijkt het gedrag gelijk te zijn gebleven.

Heeft het toepassen van principes van de methodiek SWPBS het gedrag van O. verbeterd tijdens een spelvorm in teamverband, een voor leerlingen nieuwe activiteit en een individuele activiteit?

Uit de data die verkregen is uit de gestructureerde observatie wat betreft ongewenst gedrag van O. kan het volgende worden geconcludeerd:

- Bij teamsport is het aantal malen ongewenst gedrag gelijk gebleven. Zowel in de begin- als de eindmeting kwam één maal ongewenst gedrag voor.
- Bij zowel de voor leerlingen nieuwe activiteit als bij het individuele spel is sprake van gedragsverbetering.

Uit de data die verkregen is vanuit de gestructureerde observatie die gaat over de reactie van O. wanneer hij wordt aangesproken op ongewenst gedrag kan worden geconcludeerd dat O. minder vaak is aangesproken op ongewenst gedrag. Ook is te

zien dat wanneer O. wordt aangesproken op ongewenst gedrag, hij hierop slechts positief reageert. Dit in tegenstelling tot de beginmeting waarin hij tweemaal in discussie ging met de leerkracht. Hieruit kan geconcludeerd worden dat sprake is van gedragsverbetering.

Eindconclusie: Doordat twee van de drie eindmetingen in de gedragsobservatie en de eindmetingen in observatie over het aanspreken van O. gedragsverbetering liet zien kan gesteld worden dat het toepassen van principes van de methodiek SWPBS het gedrag van O. heeft verbeterd.

5.2 Het antwoord op de onderzoeksvraag

Het beantwoorden van de deelvragen heeft geleid naar het beantwoorden van de onderzoeksvraag. Mijn onderzoeksvraag was:

Hoe kan ik principes van de methodiek School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) tijdens drie verschillende spelvormen in de gymles toepassen, zodat het een positief effect heeft op het gedrag van drie leerlingen met ADHD in het Parallelleerjaar van mijn school?

Het antwoord op deze vraag is dat ik mijn benadering richting leerlingen heb aangepast. Ik ben de leerlingen gaan aanspreken in termen van gewenst gedrag. Dat dit mij is gelukt is te zien in de conclusies van de deelvragen die gaan over mijn leerkrachtgedrag. Ook wanneer leerlingen ongewenst gedrag lieten zien heb ik daarop gereageerd door leerlingen aan te spreken in termen van gewenst gedrag.

Bij twee van de drie leerlingen is aangetoond dat het gedrag tijdens het onderzoek is verbeterd. Bij N. is het gedrag bij de teamsport en de individuele lessen gelijk gebleven, maar bij het individuele spel juist fors gestegen. Hierbij is een duidelijk positief effect van de principes van de methode SWPBS te zien.

Omdat de drie leerlingen uit het onderzoek wel alle drie ADHD hebben, maar er maar twee medicatie gebruiken, kun je niet stellen dat principes van de methode SWPBS werken voor alle leerlingen met ADHD. Het effect van medicatie op het reageren op de principes van de methode SWPBS zijn namelijk niet onderzocht in dit onderzoek.

Wel kun je stellen dat de kleinste gedragsverandering heeft plaatsgevonden bij leerling N. Dit is de leerling die geen medicatie gebruikt.

Vanuit de theorie blijkt dat structuur, zekerheid en voorspelbaarheid vormen van aanpak zijn die leerlingen met ADHD nodig hebben. (Bollaert, 2004) Dit is door mij geboden door het gebruik van principes van de methode SWPBS. Hierdoor is het gedrag van de drie leerlingen met ADHD verbeterd.

Slotconclusie: Ik heb principes van de methode SWPBS zo toegepast dat dit een positief effect heeft gehad op de drie leerlingen van mijn onderzoek.

5.3 Relevantie van het onderzoek voor mijn werksituatie

Ik ga mijn collega's informeren over SWPBS en proberen ze te enthousiasmeren om op een positievere wijze met leerlingen om te laten gaan. Vooral het leerlingen aanspreken op gewenst gedrag en het maken van eenduidige positief geformuleerde afspraken in de school kan zorgen voor een goede, plezierige en leerbare sfeer. De opbrengst van dit onderzoek is een aanbeveling om een implementatie van SWPBS binnen onze school te overwegen, het kan voordelen opleveren voor zowel docenten als leerlingen.

5.4 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Wanneer in de toekomst SWPBS geïmplementeerd zou worden bij ons op school, kan het zinvol zijn om dit onderzoek erbij te pakken. Door dan het onderzoek te vervolgen en toe te passen op alle leerlingen kan duidelijk in beeld worden gebracht of en waar gedragsveranderingen te zien zijn bij leerlingen.

Aanbevelingen voor vervolgonderzoek zijn:

- Wat is het effect van principes van de methode SWPBS op het gedrag van leerlingen met een andere stoornis dan ADHD?
- Is een verschil in effect meetbaar tussen het gedrag in teamsport en individuele sportonderdelen?
- Is een effect in gedrag meetbaar in andere situaties dan de gymles ?

Hoofdstuk 6 Evaluatie

In de evaluatie reflecteer ik op mijn eigen leerproces, het samenwerkingsproces (met o.a. critical friends, ouders en mijn onderzoeksgroep) en op de opzet en uitvoering van mijn onderzoek.

6.1 Mijn eigen leerproces

In september 2011 werd ik voor het eerst echt geconfronteerd met het doen van een onderzoek en had ik nog geen enkel idee waar dat toe zou moeten leiden. In het begin wist ik ook niet goed over welk onderwerp het zou moeten gaan. Gelukkig werd ik door de docent gewezen op het feit dat ik vorig jaar kennis had gemaakt met Positive Behaviour Support (PBS). Dit vond ik toen een leuke methode hoewel ik me er nog niet in verdiept had.

In het eerste jaar heb ik de leerstijltest van Kolb uitgevoerd. Hier kwam uit dat ik een doener ben.

Het woord doener zegt het al. Het gaat om het 'doen'. Een doener werkt doelgericht, is een sociaal persoon en wil tastbare resultaten halen. De doener is graag betrokken bij het hele proces en werkt graag volgens een goede planning. Kennis en informatie van anderen zijn belangrijker dan eigen analytische capaciteiten. Een doener past zich verder snel aan de omgeving en de daarbinnen aanwezige specifieke en concrete situaties. (www.thesis.nl geraadpleegd op 10 mei 2011)

Deze leerstijl heb ik tijdens mijn onderzoek gebruikt. Ik ben gewoon begonnen en heb al doende informatie gevonden. Deze informatie heb ik steeds gebruikt en weer aangepast.

In het begin was er het stadium dat ik vooral een aantal 'dingen' van PBS leuk vond en verwachtte dat ze wel zouden werken. Nadat ik op 12 november naar de conferentie over PBS geweest ben kwam ik er achter dat de methode School-WidePBS is en dat je, om de methode te gebruiken, het schoolbreed moet inzetten. Hierdoor heb ik in mijn onderzoek niet de hele methode SWPBS kunnen gebruiken, maar ben ik op zoek gegaan naar een manier om mijn drie leerlingen te kunnen begeleiden. Doordat dit gebeurde heb ik geleerd dat het niet altijd handig is om alleen maar vooruit te draven, maar dat het ook nodig is om even een pas op de

plaats te maken en jezelf rust te gunnen om na te denken. Dit is iets wat ik door dit onderzoek onder de knie heb gekregen. Ik heb dit ook toegepast toen ik opzag tegen het literatuuronderzoek. Waar ik als doener normaal gesproken zou doorgaan, heb ik voordat ik begon met het literatuuronderzoek twee weken rust voor mijzelf ingepland. Dit om goed na te kunnen denken over de juiste aanpak voor het literatuuronderzoek, maar ook om de accu weer op te laden.

Een ander leerpunt in dit onderzoek is, dat ik heb geleerd dat het verstandig is om je aan de planning te houden. Hierdoor liep ik steeds op schema en heb ik optimaal gebruik kunnen maken voor de tijd en de feedback.

Het laatste leerpunt is dat wanneer ik een volgende keer een onderzoek zou mogen doen, ik vooral in het laatste stadium duidelijker zal moeten zijn in het formuleren van conclusies en het informatie verstrekken bij de tabellen. Zelf zat ik teveel in het onderzoek en ging er vanuit dat iedereen wel zou snappen wat ik bedoelde als ik iets opschreef. Ik heb geleerd dat ik dan door de ogen van een leek zou moeten kijken om ervoor te zorgen dat het voor iedere lezer een helder verhaal is.

6.2 Het samenwerkingsproces

In deze paragraaf reflecteer ik op de samenwerking met mijn critical friends, de onderzoeksgroep en mijn collega's.

6.2.1 De samenwerking met critical friends

Tijdens de bijeenkomsten op de opleiding heb ik goede informatie en feedback van mijn critical friends ontvangen. Plezierig hiervan vind ik dat mensen met een neutrale blik naar je onderzoek kijken. Door deze blik komen ze tot goede vragen, wat mij stof tot nadenken geeft. De samenwerking heb ik als prettig ervaren omdat er werd gesproken vanuit een respectvolle en veilige omgeving. Er werden geen oordelen gegeven, maar puur opbouwende kritiek.

Mijn aandeel als critical friend is naar mijn mening goed geweest. Ik heb mijn medestudenten op tijd van feedback voorzien en heb een ruim aandeel gehad in de bijeenkomsten over het onderzoek. Wanneer ik een volgende keer in een groepje kom zou ik dit niet meteen anders willen. Wel zou er over na kunnen worden gedacht om mensen met hetzelfde soort onderzoek bij elkaar te zetten.

6.2.2 De samenwerking met de onderzoeksgroep

Met de onderzoeksgroep heb ik een uiterst plezierige samenwerking gehad. De drie leerlingen waren vanaf het begin enorm gemotiveerd om mij te helpen. Naarmate het onderzoek vorderde waren ze best trots dat zij mochten helpen en er ook nog smiley's voor kregen. In een vervolgonderzoek zou ik graag de rest van de klas ook betrekken in het onderzoek. Ten eerste om te kijken of principes van de methode SWPBS voor alle leerlingen helpend zijn, maar vooral om jaloezie blikken van leerlingen die niet met het onderzoek mee doen (lees: geen smiley's kunnen verdienen) te voorkomen.

6.2.3 De samenwerking met collega's

De meeste samenwerking tijdens het onderzoek is geweest met mijn stagiaire en met de mentor van de drie leerlingen. De samenwerking met mijn stagiaire is goed verlopen. Wel is mij duidelijk geworden dat wanneer je een onderzoek doet je heel duidelijk moet zijn in wat je verwacht van anderen. Mijn stagiaire maakte de filmbeelden voor de observaties. Hierbij moest ik hem van tevoren duidelijk vertellen hoe en van wie ik de filmbeelden wilde hebben. De observaties die ook hij moest invullen heb ik mondeling met hem doorgesproken, zodat hij op precies dezelfde wijze zou observeren. Ook hierbij is duidelijkheid essentieel.

Met de mentor van de drie leerlingen moest ik goede afspraken maken over de tijd voor het uitvoeren van de beloningen die de drie leerlingen zouden kunnen verdienen. Door dit duidelijk af te stemmen en goed te communiceren leverde dit geen problemen op.

6.3 Het onderzoek

6.3.1 De opzet van het onderzoek

In mijn eigen leerproces heb ik al aangegeven dat ik in het begin moeite had met het vinden van een onderwerp. Toen ik het onderwerp eenmaal had, ben ik begonnen met het inplannen van mijn onderzoek (bijlage XVII). Hierin zijn in de loop van de tijd nog wel dingen veranderd. Toch heeft dit mij geholpen omdat het vooral in de tijd duidelijkheid en structuur heeft gegeven. Hierdoor bleef ik steeds op schema, heb ik niet achter gelopen en kon ik altijd alles netjes op tijd inleveren. Met het maken van de observatieformulieren heb ik tijd gewonnen. Dit heb ik al in december gedaan, zodat ik mij daarna helemaal kon storten op het literatuuronderzoek. Het voordeel hiervan was dat ik op 1 februari gelijk kon starten met mijn beginmeting.

6.3.2 De uitvoering van het onderzoek

De uitvoering van mijn onderzoek was een positieve tijd. Door een goede planning en een redelijk betrouwbaar observatie instrument kon ik makkelijk tot meetbare resultaten komen. In mijn onderzoek heb ik moeten nadenken over het toepassen van principes van SWPBS. De resultaten laten zien dat dit goed gelukt is. Dit heeft mij wel veel energie gekost, omdat ik iedere les bewust hier mee bezig was.

Uiteindelijk ben ik bewust bekwaam geworden.

Tijdens de uitvoering van het onderzoek is de onderzoeksvraag wel een aantal maal veranderd. Zelfs bij de laatste bijeenkomst kwam ik erachter dat ik de onderzoeksvraag nog verder moest specificeren. Dit vond ik leuk in het proces.

Doordat je steeds tot nieuwe ontdekkingen komt, blijf je nadenken en maak je keuzes. Die keuzes hebben geleid tot het uiteindelijke resultaat van dit onderzoek.

Al met al ben ik tevreden over de uitvoering van het onderzoek. Ik veel van mijn eigen handelen geleerd en weet voor een volgend onderzoek waar eventuele knelpunten zouden kunnen zitten. Over de uitkomst van het onderzoek ben ik zeer tevreden. Ik vind het belangrijk dat ik door mijn eigen leerkrachtgedrag positief te veranderen, leerlinggedrag kan verbeteren.

Literatuurlijst:

Baard, M. & Van der Elst, D. (2008) *Ongewild lastig: inzicht in veelvoorkomende (ontwikkelings) stoornissen bij kinderen*. Huizen: Pica

Balansdigitaal

Bax, H., Van Driel, G. Van der Palen, H., & Teune, R. (1994) *Werkboek bewegingsonderwijs voor de basisvorming*. Werkgroep bewegingsonderwijs: Landsmeer.

Berg, K.I. & Dolan, Y.(2002) *De praktijk van oplossingen, gevalsbeschrijvingen uit de oplossingsgerichte gesprekstherapie*. Swets en Zeijtinger: Lisse

Boerman, R.(2008) *Ethische uitgangspunten bij praktijkonderzoek*

Bollaert, R. & De Rudder, R. (2004) *Tieners, zit stil op school*. Tiel: Lannoo

Brinke Ten, G., Brouwer, B., Houthoff D., Massink M., Mooij C., Mossel Van G., Swinkels E.,& Zonnenberg A. (2007) *Basisdocument bewegingsonderwijs: voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Jan Luijting fonds: Zeist

Davis, R. met Braun, E. (2004) *De gave van leren: nieuwe methoden om leerstoornissen te overwinnen: ADD, rekenproblemen, ADHD, schrijfproblemen*. Rijswijk: Elmar

Golly, A. & Sprague, J. (2009). *Positive Behaviour Support- goed gedrag kun je leren!: Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Pica

Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen -Apeldoorn: Garant

Illinois PBIS network (2009) *update newsletter*

http://www.pbis.org/common/pbisresources/publications/Illinois_Feb08_Update_021309.pdf

Jong de, W.(nd.). *"ADHD op school"*. Noord Holland: REC 4.5

Kliphuis, C. (2007). *De ADHD van André: als het te druk is in je hoofd*. Amsterdam: Sjaloom

Lewis, T. (2010) *Charting a new course of student Behaviour trough school- wide positive behaviour support*

Mooij, C., Berkel Van, M., Hazelebach, C., Houdijk,, G., Loopstra O.,& Steerneman, L. (1999) *Basisdocument bewegingsonderwijs*. Jan Luijting fonds: Zeist

Paternotte, A. & Mulder, G. (2005). *Het is ADHD: alles over de kenmerken,diagnose, behandeling en aanpak thuis en op school*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Sørli, A. (2010) *Doing SWPBS in Norway: implementation and outcomes of the PALS model*
<http://www.fontysos.nl/frontpage/LinkClick.aspx?fileticket=ffCc5pMLTK8%3d&tabid=824>

The Association for Positive Behaviour support (2007) geraadpleegd 15-01-2011, via
http://www.apbs.org/new_apbs/genIntro.aspx

Vels J. (2010) Oplossingsgericht werken (powerpointpresentatie)

Walker, H.M., Horner, R.H., Sugai, G., Bullis, M., Sprague, J.R., Bricker, D., & Kaufman, M. (1996) *Integrated approaches to preventing antisocial behaviour patterns among school-age children and youth*. In: Journal of emotional and behavioural disorders, 4, 193-256.

Websites:

http://www.apotheek.nl/Medische_informatie/Medicijnen/Producten/Concerta.aspx?mId=10704&rId=1173

<http://www.solution-focused.nl>

<http://www.steunpuntadhd.nl/adhd-behandelen/behandeling-met-medicijnen>

<http://www.thesis.nl/vier-leerstijlen/leerstijltest-van-kolb-de-doener.html>

Bijlages

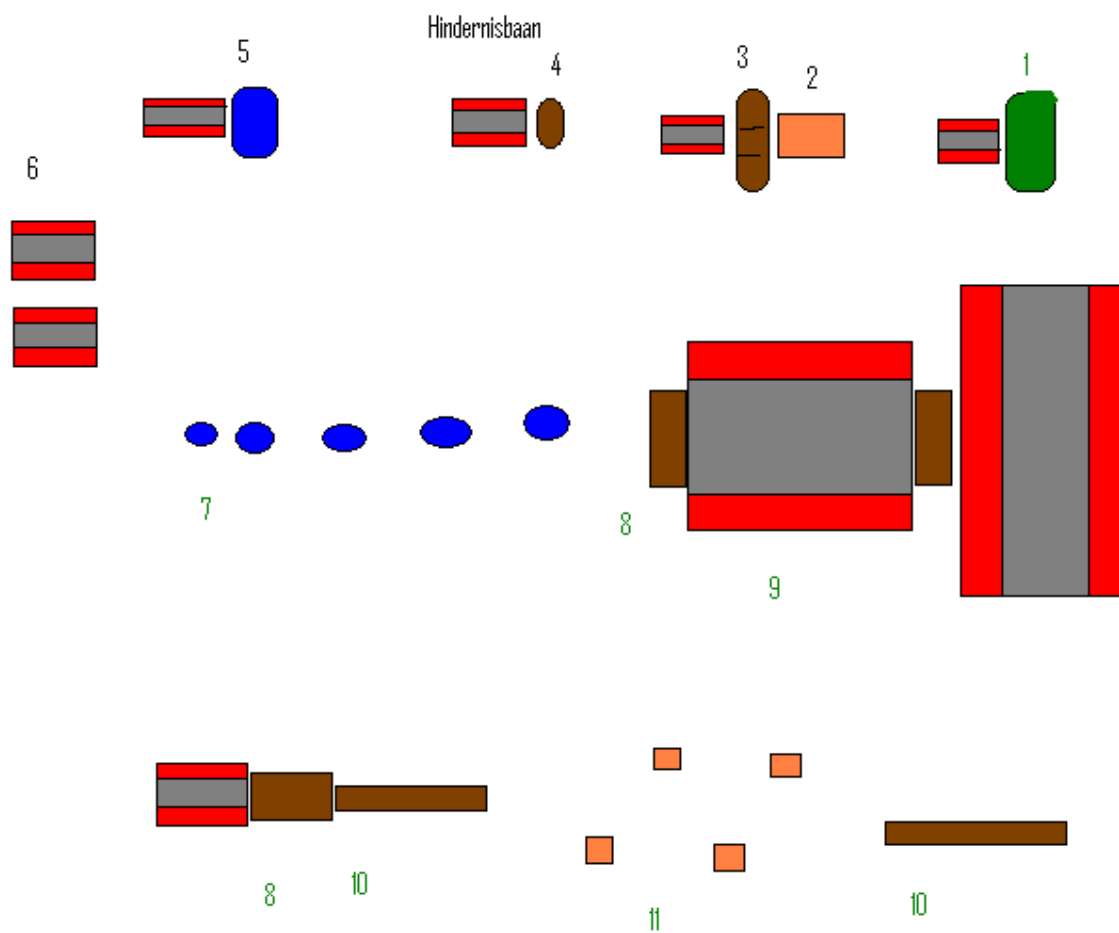
Bijlage I Programma van de gymlessen

week	maandag	dinsdag	woensdag	vrijdag
1			Uitleg + trefbal	Trampoline + koprol
2	Banken	mens erger je niet handbal	8 oefeningen groei	iemand is'm niemand is 'm
3	samenspel korf kast	trampoline + koprol	circuit	8tje 30 30 + baggerbal
4	indianentrefbal	koppelkoers + mens erger je niet	minitramp blaadje	rambal
5	volleybal 1 1 techniek	Ringen	hindernisbaan 1	slagbal met hindernissen
6	volleybal oefeningen	net matten blokken	voetbal	
7	volleybal opslag trefbal	hoogspringen minitramp	acro 1	lange matten trefbal
8	Shuttle run test oefenen	Shuttle run test	acro 2	volleybal spel + regels
9	overloop matten keeperspel	overloop matten keepersspel	acro 3	trefbal kleine matjes
10	volleybal 3 x spelen mikspel	volleybal spel	trefbal lange mat	volleybalspel
11	rawhide	rambal 6 vakken	basketbal lay-up pass dribbel	volleybaltoernooi
12	basketbal spel	net matten keepersspel	basketbal pivoteren	acro 4
13	lange mat trefbal	grote bal rugby mat	basketbal	acro afsluiten
14	eindvakbal	samenwerken matjes	bunkertrefbal	vliegende mat

15	vliegende mat	basketbal spel	shuttle run test 2	trampoline wendsprong1
16	basketbal spel/ schone voeten halen	stoeispelen	knotsbal	basketbaltoernooi
17	trampoline wendsprong 2	hindernisbaan 2	chaosdoelenspel toernooi	pilonvoetbal 6 veldjes
18	streetdance	estafette met hindernissen	wendsprong afsluiten	10 tellen in de rimboe
19	mens erger je niet handbal	hoogspringen trampoline	campington	
20	hoogspringen schotse sprong	trefbal kast en basket	badminton 2 oefenen net	
21	hoogspringen rolsprong	matten keepersoverloopspel	badminton 3 winnaar links af	leerlingen geven zelf les
22	hoogspringen fosbury flop	net matten kegels	badminton champions league	leerlingen geven zelf les
23	rollen schuin vlak wandrek	keeper kastbal		leerlingen geven zelf les
24	rollen schuin vlak aanloop	voetbal banken	shuttle run test 3	leerlingen geven zelf les
25	mens erger je niet knotsbal	rambal	handstand balans + kastkop	
26		touwzwaaien tikspel	8tje lopen	leerlingen geven zelf les
27	rondje school 1		mens erger je niet ringhockey	leerlingen geven zelf les
28	voetbal 3 oefeningen	voetbal 4 teams 2 veldjes		leerlingen geven zelf les
29	trapeze steunzwaaien		rondje school 2	
30	mens erger je niet handbal	Tikrugby	slagbal met hindernissen	leerlingen geven zelf les
31		Rambal	10 tellen in de rimboe	leerlingen geven zelf les
32	8 oefeningen groei	ballenestafette	teamspel nummer bal	matten overloop keepers
33	mens erger je niet voetbal	bunkertrefbal	indianentrefbal	

Bijlage II Hindernisbaan

1. Opgerolde mat
2. Springplank
3. Paard
4. Bok
5. Opgerolde mat
6. Matjes
7. Palen
8. Kast
9. Grote mat
10. Bank
11. Pilonnen

Bijlage III Scorelijst volleybaltechniekcircuit

Namen : _____

klas : _____

Cool moves volleybal circuit

	Score 1 ^e keer	Score 2 ^e keer	Score 3 ^e keer
Oefening 1 blind volleybal			
Oefening 2 Serveren op matje			
Oefening 3 Door ringen spelen			
Oefening 4 Door basket spelen			
Oefening 5 Strandbal hooghouden.			
Oefening 6 Om de beurt touwtje springen			
Totaal			

Bijlage IV Observatielijst leerlinggedrag gymles

Deze observatielijst wordt ingevuld naar aanleiding van filmbeelden die tijdens de spellessen in de gymles worden gemaakt.

Voorwaarde is dat op de beelden de hele les het gedrag van de leerling kan worden gevolgd.

Iedere keer wanneer onderstaand gedrag wordt waargenomen kruis je 1 vakje aan.

Naam leerling: .....

Aantal malen dat gedrag voorkomt ►	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Waargenomen gedrag ▼															
De leerling houdt zich niet aan de algemene afspraken van de gymles.															
De leerling houdt zich niet aan de afspraken van het spel.															
De leerling stoort de les wanneer de docent aan het woord is.															
De leerling is negatief richting anderen (verbaal)															
De leerling is negatief richting anderen (non-verbaal)															
De leerling is negatief richting anderen (verbaal en non-verbaal)															
Overig gedrag															

Iedere keer wanneer onderstaand gedrag wordt waargenomen kruis je 1 vakje aan.

Aantal malen dat de leerling wordt aangesproken ►	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Waargenomen gedrag ▼															
De leerling reageert positief op de docent.															
De leerling discussieert eerst, reageert dan positief.															
De leerling reageert negatief op de docent.															

Bijlage V Observatieformulier gedrag leerkracht

Leerkrachtgedrag tijdens instructiemomenten:

Kruis per aanwijzing tijdens de instructie aan of dit in gewenst of ongewenst gedrag is verwoord.

Aanwijzing ► Verwoording gedrag ▼	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Gewenst ¹																				
Ongewenst ²																				

Leerkrachtgedrag tijdens het aanspreken van leerlingen op negatief gedrag:

Kruis per keer dat de leerkracht een leerling aanspreekt op zijn/ haar gedrag aan of in gewenst of ongewenst gedrag is verwoord.

Aanspreken ► Verwoording gedrag ▼	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Gewenst																				
Ongewenst																				

¹ Gewenst gedrag is het gedrag wat een leerling zou moeten laten zien

² Ongewenst gedrag is het gedrag dat een leerling niet moet laten zien.

Bijlage VI Gewenst gedrag bij verschillende activiteiten

Afspraken oefeningen wandrek

- Wanneer ik met de oefening bezig ben concentreer ik me op mijn taak.
- Als ik klaar ben met mijn taak ga ik rustig op de bank zitten totdat ik weer aan de beurt ben.
- Op de bank zit en praat ik rustig.

Afspraken algemeen

- Wanneer de docent een activiteit stil legt, doe ik gelijk wat de docent vraagt.
- Wanneer de docent iets uitlegt ben ik stil en let ik op.
- Wanneer ik iets wil vragen steek ik mijn vinger op.
- Tijdens de les praat ik op een rustige en vriendelijke manier met anderen.

Afspraken Tchoukbal

- Ik probeer de bal steeds zo te gooien dat een ander of ik hem goed kan vangen.
- Wanneer een ander de beurt heeft, wacht ik rustig op de door de docent aangegeven plek.
- Ik accepteer de beslissing van de scheidsrechter.

Afspraken teamspel nummerbal

- Op de bank zit en praat ik rustig met anderen.
- Op de bank let ik goed op welk nummer ik heb.
- Wanneer het spel klaar is loop ik gelijk rustig naar de bank.
- Tijdens de spellen houdt ik mij aan de regels.
- Ik accepteer de beslissing van de scheidsrechter.

Afspraken wendsprong

- Ik probeer de sprong zo goed mogelijk te maken.
- Ik luister goed naar de tips van de docent.
- In de rij kijk ik naar anderen die aan het springen zijn en sta ik rustig op de daarvoor aangewezen plek.

Afspraken trampoline kruisspringen

- In de rij let ik goed op wat er tijdens de sprongen gebeurt.
- Ik weet wanneer ik aan de beurt ben.
- Ik probeer de sprongen zo goed mogelijk te doen.
- Ik probeer rekening te houden met anderen.

Afspraken Campington

- Wanneer de shuttle op de grond ligt pak ik hem met mijn hand van de grond af.
- Met mijn racket sla ik alleen tegen de shuttle aan.
- Ik probeer het spel goed te doen met degene waarmee ik moet spelen.

Afspraken streetdance

- Tijdens de les kijk ik goed naar hoe de docent iets voordoet.
- Ik probeer de dans serieus en goed mee te doen
- Ik ga vooraan staan in de rijen zodat ik goed kan zien wat de docent voordoet.

Afspraken frisbee oefeningen

- Ik probeer de opdrachten zo goed mogelijk uit te voeren.
- Ik werp alleen met de frisbee wanneer dat de opdracht is.
- In de rij let ik goed op wat er tijdens de worpen van anderen gebeurt.

Badminton oefeningen net

- Wanneer de shuttle op de grond ligt pak ik hem met mijn hand van de grond af.
- Met mijn racket sla ik alleen tegen de shuttle aan.
- Ik probeer het spel goed te doen met degene waarmee ik moet spelen.

Acrobatiek les 1

- Ik probeer de opdracht bij de verschillende onderdelen zo goed mogelijk uit te voeren.
- Wanneer iemand moeite heeft met een onderdeel probeer ik hem/haar te helpen
- Ik denk altijd aan de veiligheid voor mijzelf en anderen.
- Wanneer er wordt gewisseld loop ik gelijk rustig naar het volgende onderdeel.

Matten net keepersspel

- Als aanvaller probeer ik over het net op de mat te gooien.
- Als aanvaller blijf ik tussen de 3 meterlijn en het net staan.
- Ik praat alleen met de mensen aan mijn kant van het net.
- Als verdediger blijf ik aan de zijkant of de achterkant van de mat staan.
- Als verdediger gooi ik de bal naar de aanvallers van mijn team.

Bokspringen

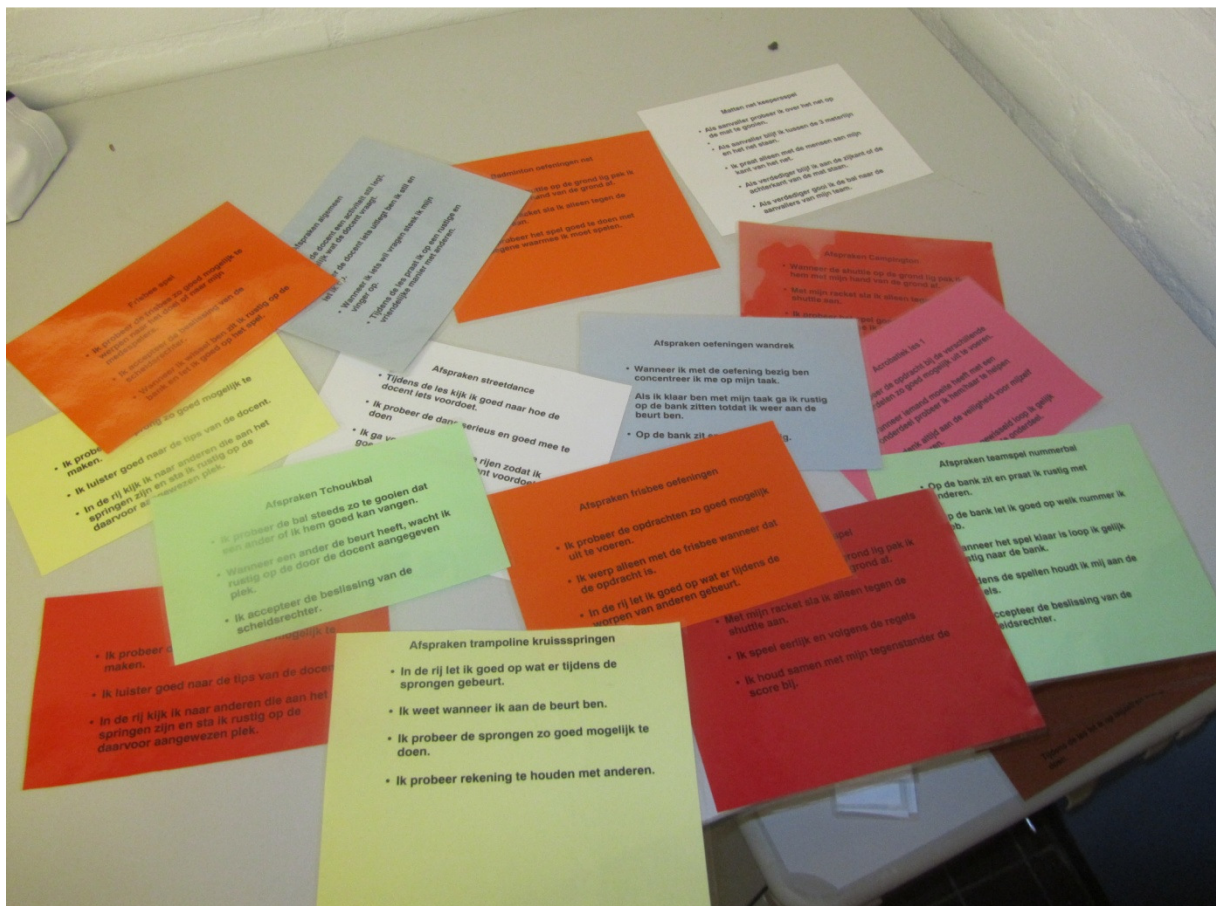
- Ik probeer de sprong zo goed mogelijk te maken.
- Ik luister goed naar de tips van de docent.
- In de rij kijk ik naar anderen die aan het springen zijn en sta ik rustig op de daarvoor aangewezen plek.

Badminton partijspel

- Wanneer de shuttle op de grond ligt pak ik hem met mijn hand van de grond af.
- Met mijn racket sla ik alleen tegen de shuttle aan.
- Ik speel eerlijk en volgens de regels
- Ik houd samen met mijn tegenstander de score bij.

Frisbee spel

- Ik probeer de frisbee zo goed mogelijk te werpen naar het doel of naar mijn medespelers.
- Ik accepteer de beslissing van de scheidsrechter.
- Wanneer ik wissel ben zit ik rustig op de bank en let ik goed op het spel.

Bijlage VII Afspraken voor het gebruik van de kleedkamer

- Je buitenschoenen staan in het halletje
- In de kleedkamer praat je rustig
- In de kleedkamer wordt rustig gelopen
- Je komt alleen aan je eigen spullen
- De deur wordt rustig open en dicht gedaan.
- Als je bent omgekleed verlaat je rustig de kleedkamer

Bijlage VIII Afspraken voor het gebruik van de gymzaal

- Je bent op tijd aanwezig in de les
- Gymen doe je in sportkleding, op gymschoenen of blote voeten
- Als je lange haren hebt dan draag je deze tijdens de les vast
- Tijdens de les zijn waardevolle spullen en sieraden in de bak of in je kluisje
- Voordat de les begint mag je de materialen gebruiken die onder dit bord liggen
- Wanneer er materialen klaar staan voor de les, dan speel je daar om heen
- We gebruiken de materialen waarvoor ze bedoeld zijn en op een veilige manier
- Je komt in de materialenberging wanneer je daar toestemming voor hebt van de docent.

Bijlage IX Smileys

Bijlage X Beloningssysteem bij meneer Wassink

Beloning	Aantal smiley's dat wordt ingeleverd:
15 minuten tafeltennis	22
15 minuten naar buiten	28
15 minuten computeren	22
30 minuten tafeltennis	53
30 minuten naar buiten	73
30 minuten computeren	52
Een eindspel kiezen voor de gymles (15 min)	45
Zelf beslissen welke gymles je hebt	72
Zelf gymles geven	73
Extra gymles voor drie	85
10 minuten langer pauze	24
10 minuten langer pauze met 1 persoon die je zelf kiest	22
Extra AVO uur voor de hele klas	65

Bijlage XI Oplossingsgericht gesprek

Hoe gaat het tijdens de gymlessen op dit moment?

Wat vind je van de kaartjes waarop de afspraken staan die je voor de les krijgt?

Wat gaat al heel goed?

Stel dat je morgen wakker wordt en alles is voor jou top, hoe zou dat er dan uit zien?

Als je jezelf een cijfer mocht geven tussen 1 en 10 welk cijfer geef je jezelf dan en waarom?

Wat zou je moeten doen om één punt omhoog te gaan?

Hoe kun je dit op een positieve manier zeggen?

Bijlage XII Gewenst gedrag persoonlijk

Afspraak K.

Ik houd mij bezig met de dingen die de docent van mij vraagt.

Afspraak O.

Wanneer de docent dat zegt ga ik meteen naar de aangewezen plek en ben ik rustig.

Afspraak N.

Tijdens de les let ik op mijzelf en wat ik moet doen.

Bijlage XIII akkoordverklaring filmmateriaal

Aan de ouder(s), verzorger(s) van de leerlingen
van het Parallelleerjaar

Ons kenmerk: Vls/VII
Betreft: toestemming gebruik foto's en filmmateriaal
Doetinchem: april t/m juli 2010

Beste ouder(s), verzorger(s),

Op onze website (www.....nl) vindt u naast algemene informatie over (naam school) ook een aantal specifieke onderwerpen die vooral op onze leerlingen betrekking hebben. We willen graag foto's op de website plaatsen van leerlingactiviteiten.

Tevens kan het voorkomen dat er video-opnames worden gemaakt van lessen, trainingen of gesprekken met de leerlingen. Deze opnames hebben als doel de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. In het kader van de privacy heb ik hiervoor uw toestemming nodig, maar ook die van uw zoon/dochter.

Voor de goede orde: *het gaat om plaatsing van algemene overzichtsfoto's op de website en om video-opnames voor verbetering van de kwaliteit van het onderwijs.*

Bijgaand treft u een antwoordformulier aan. Ik verzoek u en uw zoon/dochter het formulier in te vullen en in bijgaande envelop naar de administratie te retourneren.

Indien u of uw zoon/dochter geen toestemming geeft, wordt hiermee zoveel mogelijk rekening gehouden.

Als u nog vragen heeft kunt u gerust bellen, ons telefoonnummer is 0314-340871.

Per e-mail zijn wij bereikbaar via .....

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

ANTWOORDFORMULIER

Ondergetekende geeft **wel / geen*** toestemming voor het plaatsen van algemene overzichtsfoto's op de website van (naam school) en het maken van video-opnames verbetering van de kwaliteit van het onderwijs.

* Doorhalen wat NIET van toepassing is.

Naam ouder(s)/verzorger(s):

.....

Naam leerling:

.....

Handtekening:

Ouder(s)/verzorger(s)

.....

Handtekening:

Leerling:

.....

Bijlage XIV Oplossingsgericht gesprek met K. op 23 februari 2011

Hoe gaat het tijdens de gymlessen op dit moment?

Het gaat eigenlijk best wel goed. Ik let al beter op wat ik moet doen en ik probeer gewoon te doen tegen anderen.

Wat vind je van de kaartjes waarop de afspraken staan die je voor de les krijgt?

Het gaat met de kaartjes beter dan eerst, nu weet ik tenminste wat ik moet doen. Ik kan me namelijk best wel gedragen, Ik weet dat ik het kan.

Wat gaat al heel goed?

Ik kan heel goed meedoen met de lessen en ben heel goed in sporten. Als ik de les leuk vindt dan doe ik meestal heel goed mee.

Stel dat je morgen wakker wordt en alles is voor jou top, hoe zou dat er dan uit zien?

Dan zou ik met iedereen van de klas goed overweg kunnen, dan ging ik niet op andere reageren en schreeuwen door de klas, maar ben ik juist heel rustig.

Als je jezelf een cijfer mocht geven tussen 1 en 10 welk cijfer geef je jezelf dan en waarom?

Ik zou mijzelf nu een 7 geven, want op deze school gaat het veel beter dan op de basisschool, daar zou ik mezelf een 3 geven. Hier gaat het nu al veel beter met me. Beter zelfs als een voldoende dus meer dan een 6.

Wat zou je moeten doen om één punt omhoog te gaan?

Ik zou niet zo veel meer willen schreeuwen en niet zo veel op anderen willen reageren. Ik wil me dus met de les bezig houden.

Hoe kun je dit op een positieve manier zeggen?

Ik houd mij bezig met de dingen die de docent mij vraagt.

Bijlage XV Oplossingsgericht gesprek met N. op 23 februari 2011

Hoe gaat het tijdens de gymlessen op dit moment?

Ik heb vaak last van andere kinderen. Ik reageer daar dan erg vaak op en dat vind ik niet zo leuk.

Wat vind je van de kaartjes waarop de afspraken staan die je voor de les krijgt?

Het gaat ook met de kaartjes nog niet zo heel goed. Ik vind het moeilijk om alleen op de dingen te letten die op het kaartje staat. Vooral het rustig zitten en op mezelf letten vind ik nog erg lastig.

Wat gaat al heel goed?

Ik doe wel goed mee met de lessen, ik vind het leuk om anderen te helpen als ze ergens niet zo goed in zijn.

Stel dat je morgen wakker wordt en alles is voor jou top, hoe zou dat er dan uit zien?

Dan zou ik veel rustiger zijn, me niet zoveel aantrekken van anderen en gewoon mijn eigen ding doen en beter opletten.

Als je jezelf een cijfer mocht geven tussen 1 en 10 welk cijfer geef je jezelf dan en waarom?

Ik geef mezelf een 7 omdat ik met de meeste kinderen al wel goed omga.

Wat zou je moeten doen om één punt omhoog te gaan?

Niet gelijk gaan slaan als ik iemand vervelend vind en me niet zoveel aantrekken van anderen.

Hoe kun je dit op een positieve manier zeggen?

Tijdens de les let ik op mezelf en wat ik moet doen.

Bijlage XVI Oplossingsgericht gesprek met O. op 23 februari 2011

Hoe gaat het tijdens de gymlessen op dit moment?

Bijna alles gaat elke les goed, want ik heel vaak drie smiley's.

Wat vind je van de kaartjes waarop de afspraken staan die je voor de les krijgt?

Ik vind het wel fijn. Zo weet ik waar ik op moet letten en ben ik hier veel mee bezig.

Wat gaat al heel goed?

Ik let in tijdens het sporten goed op en ik ben ook bijna één van de beste van de klas.

Stel dat je morgen wakker wordt en alles is voor jou top, hoe zou dat er dan uit zien?

Dan zou ik als ik op de bank zit rustiger zijn zodat anderen goed kunnen opletten en zou ik nog beter luisteren. Als ik mij verveel wordt ik druk en ga ik anderen vervelen.

Als je jezelf een cijfer mocht geven tussen 1 en 10 welk cijfer geef je jezelf dan en waarom?

Een zes omdat ik denk dat ik nog veel beter zou kunnen en ik het moeilijk vind om niet altijd te bewegen als ik rustig moet zijn.

Wat zou je moeten doen om één punt omhoog te gaan?

Beter luisteren tijdens de uitleg en doen wat de leraar zegt.

Hoe kun je dit op een positieve manier zeggen?

Wanneer de docent dat zegt ga ik meteen naar de aangewezen plek en ben ik rustig.

Bijlage XVII Voorlopige onderzoeksopzet

Tijdsplanning	Onderzoeksaspect	Literatuur of onderzoeksanpak
Week 37 t/m week 43	Onderzoeksvoorstel. Onderzoeksvraag en deelvragen formuleren. Inleiding + Hoofdstuk 1 schrijven.	Door bestudering van o.a. de onderstaande literatuur. Harinck, F. (2010). <i>Basisprincipes praktijkonderzoek</i> . Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
Week 44	Onderzoeksvoorstel af. Mailen naar de LOL- groep.	-
Week 45	Bespreking in de LOL- groep.	
Week 46 t/m week 52	Theoretisch onderzoek. Beantwoorden van de onderstaande deelvragen.	
	Wat houdt de methodiek Positive Behaviour support en welke theorie ligt hieraan ten grondslag.	o.a literatuur: -Golly A. & Sprague J. (2009). <i>Positive Behaviour Support- goed gedrag kun je leren!: Doelmatige strategieën voor in de school</i> . Huizen: Pica -bezoek conferentie School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS). - artikelen website Fontys WikiOSO en EBSCO host
	Wat is ADHD?	Literatuurstudie Boeken + websites

	Zijn er effecten bekend van het gebruik van de methodiek PBS? (eventueel in combinatie met ADHD; is er al eerder onderzoek gedaan?)	Onderzoeken Fontys Wikioso + interview bezoek conferentie School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS).
	Wat zegt de wetenschap over het behandelen van ADHD?	Literatuurstudie (voor + tegen aanhangers) triangulatie
	Hoe zien de spellessen in de gymnastiekles eruit op het OPDC?	Bekijken activiteitenplan.
	Hoe gaan andere (gym)docenten om met leerlingen met ADHD?	Interview/ vragenlijst + observatie. Ik heb hier voor een interview en een observatie gekozen. Het interview kan ik bij meerder docenten doen en ik ga proberen in ieder geval 1 observatie in te plannen om te kijken hoe het in praktijk wordt gebracht.
	Hoe kan ik gebruik maken van de methodiek PBS om deze in te zetten bij de drie leerlingen met ADHD?	Golly A. & Sprague J. (2009). <i>Positive Behaviour Support- goed gedrag kun je leren!: Doelmatige strategieën voor in de school</i> . Huizen: Pica
Week 1	Hoofdstuk 1 en hoofdstuk 2 af. Mailen naar de LOL- groep.	-
Week 2	Bespreking in de LOL- groep.	-
Week 3 t/m week 7	Onderzoeksmethodologie. Hoe gaan de deelvragen voor	Door bestudering van o.a. de onderstaande

	het praktische gedeelte van mijn onderzoek beantwoord worden. In deze periode ga ik ook al een begin maken met dataverzameling doormiddel van de gekozen strategiën die ik in hoofdstuk 3 verantwoord. Het is wel van belang om al te beginnen met het verzamelen van data omdat ik anders verwacht dat ik hier te weinig tijd voor ga krijgen. Vooral om effect van begin en eind goed te kunnen meten.	literatuur. Harinck, F. (2010). <i>Basisprincipes praktijkonderzoek</i>. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
	Heeft de methodiek PBS mijn benadering richting leerlingen veranderd?	Vragenlijst + Filmen (leerlingen + stagiaire) begin meting en eindmeting. Triangulatie.
	Heeft de methodiek PBS het gedrag van de leerlingen verbeterd tijdens de gymles?	Vragenlijst + filmen (leerlingen) begin en eindmeting. Observatielijst (ikzelf en mijn stagiaire, mentor) begin en eindmeting.
	Heeft de methodiek PBS het gedrag van de leerlingen verbeterd tijdens andere situaties?	Interview (mentor + pleinwacht + ouders)
Week 8	Hoofdstuk 3 af. Mailen naar de LOL- groep.	-
Week 9	Bespreking in de LOL- groep.	-
Week 10 t/m week 15	Data verzameling en analyse. Data-interpretatie. Beantwoorden van de onderzoeksvraag.	-
Week 16	Hoofdstuk 4 en Hoofdstuk 5 af. Mailen naar de LOL- groep.	-

Week 17	Bespreking in de LOL- groep.	-
Week 18 t/m week 20	Afronden van het onderzoek. Evaluatie schrijven. Kaft, inhoudsopgave, samenvatting, literatuurlijst en bijlagen in orde maken.	-
Week 21	Onderzoek af. Mailen naar de LOL- groep.	-
Week 22	Inleveren van het meesterstuk.	-